

Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren.

Tagungsdokumentation

11.10. – 16.10.2009

Universität Regensburg

Die vorliegende Broschüre dokumentiert das gemeinsame Projekt der Universität Regensburg und der Nationalen Taras-Shevchenko-Universität Kiev, den internationalen und interdisziplinären Workshop „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“, der vom 11.–16. Oktober im Wissenschaftszentrum Ost- und Südosteuropa Regensburg (WiOS) stattfand. Der Workshop wurde vom *Europaem. Ost-West Zentrum der Universität Regensburg* konzipiert und mit insgesamt 18 Teilnehmern, je neun aus jedem Land, realisiert. Die Finanzierung des Projekts erfolgte im Rahmen des DAAD-Programms „Demokratieunterstützung in der Ukraine“.

Mit dieser Dokumentationsbroschüre verfolgen die Veranstalter zwei Ziele: Zum einen die Erstellung einer didaktischen Vorlage für die Durchführung ähnlicher Projekte, zum anderen eine Schilderung des aktuellen Diskussionsstandes zur gesellschaftlichen Transformation der Ukraine, wie er während des Workshops erarbeitet wurde, für ein breiteres akademisches Publikum. In diesem Sinne wendet sich die Broschüre an Studierende aller sozial- und geisteswissenschaftlichen Disziplinen, die am Thema interessiert sind. Insbesondere sollen sich dabei Studierende der beiden Universitäten Regensburg und Kiev angesprochen fühlen, die während des Workshops angestoßene Diskussion in den nächsten Jahren fortzuführen.

Даний збірник документує спільний проєкт університету міста Регенсбург та Київського національного університету імені Тараса Шевченка – міжнародний та міждисциплінарний семінар „Молода Україна і Молода Німеччина дебатують“ – що відбувся 11-16 жовтня 2009 року у Науковому центрі Східної та Південно-Східної Європи (WiOS). Концепція семінару була розроблена *Europaem – Східно-Західним центром регенсбурзького університету* та втілена в життя 18 учасниками, по дев'ять з кожної країни. Фінансування проєкту відбулось у рамках програми DAAD „Підтримка демократії в Україні“.

У збірнику документації організаторами переслідується дві цілі: з одного боку, створити дидактичний зразок для проведення подібних проєктів, з іншого, відобразити актуальний стан трансформації українського суспільства, розроблений у ході дискусії, що відбулась під час семінару, та ознайомити з її доробками ширше коло освідченої публіки. Виходячи з цього, дана брошура розрахована на студентів усіх соціальних й гуманітарних дисциплін загалом, які зацікавлені цією темою, та на студентів Регенсбурзького та Київського університетів зокрема, які зобов'язались у наступних роках продовжити розпочату під час семінару дискусію.

Tagungsdokumentation

11.10. – 16.10.2009

Junge Ukraine und
Junges Deutschland
debattieren.

*Workshop-Teilnehmer und
Mitglieder des Organisationsteams*

*Учасники семінару та
його організатори*

Kristina Brod „Ein sehr gelungener Workshop, der mir erlaubt hat, mein Wissen über die Ukraine zu erweitern, neue Sichtweisen kennen zu lernen, sowie meine rhetorischen Fähigkeiten zu verbessern. Ich empfinde es tatsächlich als Privileg, dass ich daran teilnehmen durfte.“

Крістіна Брод „Дуже вдалий семінар, що дозволив мені поглибити мої знання про Україну, познайомитись з новими точками зору, а також поліпшити мої риторичні навички. Можливість брати у ньому участь я вважаю привілеєм.“

Andrii Dvornikov „Hätten die ukrainischen Politiker regelmäßig so ein Training gehabt wie wir in der letzten Woche, dann würde die Frage der Demokratisierung der Ukraine von selber gelöst werden. Weiter so!“

Андрій Дворніков „Якби українські політики регулярно мали такий тренінг, як ми минулого тижня, то питання про демократизацію України можна було б вважати вирішеним. Так тримати!“

Tagungsort

Das Wissenschaftszentrum Ost- und Südosteuropa Regensburg (WiOS) beherbergt folgende Institute:

- Osteuropa-Institut
- Südost-Institut
- Institut für Ostrecht

Науковий центр Східної та Південно-Східної Європи міста Регенсбург (WiOS) охоплює наступні інститути:

- Інститут Східної Європи
- Інститут Південно-Східної Європи
- Інститут Східно-Європейського права

www.wios-regensburg.de

0 | INHALT ЗМІСТ

1. Idee und Ziele des Projektes	1. Ідея та цілі проекту	6
1.1. Die junge Ukraine im Gespräch	1.1. Молода Україна в діалозі	6
1.2. Kooperationstraditionen und interkultureller Dialog	1.2. Традиції співробітництва та міжкультурний діалог	9
1.3. Ziele und das didaktische Konzept des Workshops	1.3. Цілі та дидактична концепція семінару	12
2. Workshop-Programm	2. Програма семінару	14
3. Vorbereitung	3. Підготовка	15
3.1. Aspekte der ukrainischen Krise	3.1. Аспекти української кризи	16
3.2. Thesen	3.2. Тези	20
3.2.1. Eine thematische Auswahl	3.2.1. Тематична вибірка	21
3.2.2. „Top-Thesen“	3.2.2. „Топ-тези“	22
4. Parlamentarische Debatte	4. Парламентські дебати	30
4.1. Turnierthese Position „Pro“: Begründung	4.1. Позиція „Pro“: Обґрунтування фінальної тези	32
4.2. Turnierthese Position „Contra“: Rede	4.2. Позиція „Contra“: Промова	35
5. Fazit	5. Резюме	38
6. Workshop-Teilnehmer	6. Учасники семінару	40
7. Projektteam	7. Організатори проекту	46
8. Kontakt	8. Контакт	48

1 | IDEE UND ZIELE DES PROJEKTS

ІДЕЯ ТА ЦІЛІ ПРОЕКТУ

1.1. Die junge Ukraine im Gespräch

*Dir, junges Deutschland [und junge Ukraine]
widme ich diese Reden, nicht dem alten*

Ludolf Wienbarg

Die – von mir um die junge Ukraine ergänzten – zitierten programmatischen Worte wiederholte der Vertreter des „Jungen Deutschland“ L. Wienbarg oft, um mit zahlreichen Intellektuellen, unter ihnen Heinrich Heine, in den 1830er Jahren für demokratische Freiheitsrechte einzutreten. Bei den Debatten der „Jungen Ukraine“ und des „Jungen Deutschland“ etwa 180 Jahre später geht es wieder um Demokratie, um jene in der „Jungen Ukraine“. Der Unterschied ist aber der: „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“ *gemeinsam*.

„Demokratie“ gehört zu jenen internationalen Wörtern, die in vielen Sprachen gleich zu sein scheinen. Begriffe wie „Transformation“ oder „Identität“ gesellen sich dazu. Diese Lexeme scheinen von vornherein eine Brücke zwischen Ländern und Gesellschaften, so auch zwischen Deutschland und der Ukraine zu schlagen. Doch bei näherem Hinsehen schwankt diese Sprachbrücke doch ordentlich. Neben der bloßen synchronen Semantik der Wörter kennzeichnet diese auch eine spezifische diachrone Semantik, eine Wortgeschichte. Es verbindet sich mit solchen Begriffen eine Vielfalt von häufig unterschiedlichen Konnotationen und Wertungen.

Auch unterscheiden sie sich in den verschiedenen historischen Phasen ihres Gebrauchs oft grundlegend. In den Texten der so genannten Eurasier etwa, eine Gruppe neuer Panrussisten, die in der Sowjetunion der 1920er Jahre publizierten, war der Demokratie-Begriff ausgesprochen negativ besetzt. Die russischen Eurasier gebrauchten ihn gar als Schimpfwort.

In unserer Gegenwart kann vielleicht in der nicht zuletzt durch das Englische und die englische – historische – Semantik des Wortes „Demokratie“ eine gemeinsame Verständigungsebene gefunden werden. Wenn wir uns auch über Ländergrenzen hinweg verstehen wollen, und das ist das wesentliche Anliegen

1.1. Молода Україна в діалозі

*Тобі, молода Німеччино [і молода Україно],
я присвячую ці слова, а не старому*

Людольф Вінбарґ

Мною процитовані основоположні слова, які я розширив вкрапленням про молоду Україну, повторювались представником „Молодої Німеччини“ Л. Вінбарґом часто для того, щоб 1830-их роках виступити за демократичні права на свободу разом з численними інтелектуалами, серед яких був також Гейнріх Гейне. У дебатах між „Молодою Україною“ і „Молодою Німеччиною“, які проходять майже на 180 років пізніше, знову мова йде про демократію, а саме про демократію в „Молодій Україні“. Проте різниця полягає в тому, що „Молода Україна і Молода Німеччина дебатують“ *разом*.

„Демократія“ належить до таких міжнародних слів, які здаються схожими у багатьох мовах. Такі терміни, як „трансформація“, „ідентичність“ теж належать до таких слів. Здається, що ця лексема з самого початку прокладає міст між країнами і суспільствами, як і між Німеччиною і Україною. Проте, придивившись, можна побачити, що цей мовний міст є досить хитким. Поряд з винятково синхронічною семантикою слів цей міст характеризується також специфічною діахронічною семантикою, історією слів. З такими термінами поєднується численна кількість різноманітних конотацій і оцінювань.

Вони також докорінно відрізняються у рамках різних історичних фаз їхнього вживання. В текстах так званих євроазіатів, група нових панрусистів, котрі друкувались в Радянському Союзі в 1920-х роках, термін „демократія“ мав надзвичайно негативне забарвлення. Російські євроазіати навіть використовували це слово як нецензурний вираз.

Сьогодні, мабуть, можливо знайти спільну площину розуміння завдяки англійській мові та англійській (історичній) семантиці слова „демократія“. Проте, якщо ми хочемо зрозуміти один одного попри кордони між країнами, – а це

Prof. Dr. Walter Koschmal, Inhaber des Lehrstuhls für Slavische Philologie und Leiter des *Europaeum* der Universität Regensburg, ist Hauptinitiator des Workshops „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“. Prof. Koschmal ist Mitherausgeber der Zeitschrift für Slavische Philologie, Mitglied im Zentralen Auswahlausschuss der Alexander-von-Humboldt-Stiftung und war Forschungsgruppenleiter von *forost* (Forschungsverbund Ost- und Südosteuropa). Seine Forschungsschwerpunkte sind u.a. Vergleichende Slavische Literatur- und Kulturwissenschaft sowie Slavisches Drama und Theater.

Професор Вальтер Кошмаль, голова кафедри славістики та керівник центру *Europaеum* в університеті Регенсбурга виступив головним ініціатором семінару „Молода Україна та молода Німеччина дебатують“. Професор Кошмаль є одним з видавців журналу із слов'янської філології, членом головної виборчої комісії фонду Олександра фон Гумбольта, та був керівником групи *forost* (наукове об'єднання східної та південно-східної Європи). Його наукові інтереси охоплюють серед іншого порівняльне слов'янське літературознавство та культурологію, слов'янський театр і драматургію.

der Teilnehmer und Veranstalter von „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“, dann müssen wir zuallererst eine gemeinsame Sprache schaffen. Das heißt nicht, dass wir Begriffe wie „Demokratie“ plötzlich mit gleichen Inhalten oder Assoziationen verbinden. Wir sollten jedoch in Erfahrung bringen, welche Denotationen und Konnotationen in unterschiedlichen gesellschaftlichen Kontexten, im deutschen und im ukrainischen, damit verbunden sind. Dazu eignet sich das Gespräch, der Dialog am besten, ist er doch jene Form des Austauschs, in dem sich Zuhören und Sprechen im Idealfall abwechseln.

Im wissenschaftlichen Zeitalter der Interdisziplinarität geht es aber nicht nur um interkulturelle Verständigung, sondern auch um klare Begriffe beim Gespräch zwischen Vertretern unterschiedlicher Disziplinen, wie sie bei diesem ukrainisch-deutschen Workshop vertreten waren. Auch in dieser Hinsicht konnte sich die beabsichtigte Heterogenität der Zugänge auf den Dialog nur befruchtend auswirken.

Die Ukraine, vor allem Kiev, verfügt über eine hoch entwickelte rhetorische Tradition. Bedeutende Rhetorikforschung im ostslavischen Raum war vor allem in Kiev, weit weniger und viel später in Moskau zu Hause. Dafür stehen die in Kiev geschulten ukrainischen Rhetoriker Feofan Prokopovič (1681-1736) und Hryhorij Skovoroda (1722-1794). Sie regeln die rhetorische „actio“ der Rede, also die praktische Umsetzung von Rhetorik, ein Kernanliegen dieses Workshops. Zur Rhetorik gehört die aus ihrer Geschichte wohlbekannte „argumentatio“ nicht weniger als – heute – unsere moderne „interkulturelle Handlungskompetenz“. Beide stellen wichtige Voraussetzungen für das Gelingen eines heutigen und künftigen Dialogs über Ländergrenzen hinweg dar. Diesen Dialog aber soll die jüngere Generation führen, die „Junge Ukraine“ und das „Junge Deutschland“. Darauf können sie nicht früh genug vorbereitet werden.

Rhetorik war und ist eine nationale Grenzen sprengende „Kunst“ („ars“). In dieser Logik hat vor allem der Seminarleiter Maksim Gatskov zusammen mit der Organisatorin des Projekts Katja von Poschinger die Schulung jener rhetorischen Fähigkeiten in den Mittelpunkt gerückt, die heute an allen Hochschulen der Welt zu den Kernkompetenzen gehören, nämlich jene des rhetorischen Austauschs. Es ist kein Zufall, dass dabei der Begriff „Spiel“

є основним прагненням учасниць і учасників та організаторів семінару „Молода Україна і Молода Німеччина дебатують“ – нам потрібно створити перш за все спільну мову. Це не означає, що ми раптом поєднаємо такі терміни як „демократія“ однаковим змістом чи асоціаціями. Проте ми повинні дізнатись, які денотації і конотації пов'язані з цим в різних суспільних контекстах в українській і в німецькій мовах. Для цього найкращий спосіб – розмова, діалог, так як він є тією формою обміну, під час якої в ідеальному випадку процес слухання змінюється процесом розмови.

В часи наукової інтердисциплінарної епохи мова йде не лише про міжкультурне порозуміння, але й про терміни, зрозумілі представникам різних дисциплін під час розмови, як це й було на українсько-німецькому семінарі. Також і з цієї точки зору змогла позитивно вплинути на діалог неоднорідність надходжень.

Україна – в першу чергу Київ – має високорозвинуту традицію риторики. Домівкою для значущого риторичного дослідження на східнослов'янському просторі став насамперед Київ і лише пізніше Москва. Про це свідчать українські риторики Феофан Прокопович (1681-1736) та Григорій Сковорода (1722-1794), які навчалися в Києві. Вони встановлюють риторичне „actio“, тобто практичне використання риторики – основне завдання цього семінару. До риторики, з огляду на її історію, належить всім відоме „argumentatio“ не менше, ніж наші сучасні „навики міжкультурної дієспроможності“. Обидва поняття відображають важливі передумови для того, щоб вдалось провести сьогоднішній і майбутній діалог попри кордони між країнами. Проте цей діалог повинен проходити між представниками молодого покоління, між „Молодою Україною“ і „Молодою Німеччиною“. Підготувати їх до цього ніколи не буде занадто рано.

Риторика була і є мистецтвом („ars“), котре знищує національні кордони. Керівник семінару Максим Гацков разом з організатором проекту Катєю фон Пошінгер взяли за основне завдання семінару набуття риторичних здібностей, а саме: здібностей до риторичного обміну, котрі на сьогоднішній день належать до основних компетенцій в усіх вищих навчальних закладах світу. Це не є збігом

immer wieder auftaucht. Spiel signalisiert auch den Wechsel von inhaltlichen Positionen, die Befähigung, sich in den anderen hineinzusetzen. Dieser Workshop entwickelt neue Formen des Dialogs Gleichberechtigter, nachdem viel zu lange, in der alten Ukraine, die Monologe vorherrschten. Es ist ein richtungweisendes, nationale Rivalitäten entkrampfendes Verfahren, einzelne Personen und Gruppen zu der jeweils selben These, etwa dass die Ukraine ohne EU-Beitrittsperspektive zerfallen werde, für entgegengesetzte Ansichten argumentieren zu lassen. Damit wird auch deutlich, dass – künftig – nur Argumente zählen, nicht aber die Zugehörigkeit zu der einen oder der anderen Nation.

Rhetorisch und dialogisch erst lassen sich Begriffe und ihre Inhalte klären. Am leichtesten tut man dies in einer gemeinsamen Sprache, die beide Seiten sprechen. Meist geschieht dies heute in Englisch. Dass es bei diesem Workshop in einer anderen Sprache, nämlich in Deutsch möglich war, kann nicht genug hervorgehoben werden. Zum einen bezeugt dies die immer noch bestehende große Nähe auch der jungen Ukrainer zu Deutschland, es bezeugt auch die wundervolle Zusammenarbeit mit unserem Kiever Partner Oleksandr Ivanov, zum anderen zeigt es – leider – auch, wie weit Deutschland in dieser Hinsicht davon entfernt ist, in absehbarer Zeit mit gleicher Sprachmünze zurückzahlen zu können. Dennoch: Das mit diesem Workshop und dieser Publikation manifest werdende Interesse an der Gegenwart und Zukunft der Ukraine in Deutschland ist ein wichtiges Signal!

Liest man die Thesen der ukrainischen und der deutschen Studierenden und Doktoranden, vertieft man sich in ihre Argumentation, so lassen sich keine grundlegenden Unterschiede mehr zwischen Jungen Ukrainern und Jungen Deutschen feststellen. Das ist ein kaum zu überschätzendes Ergebnis dieser Publikation und dieses Workshops: Mögen sich die ‚Offiziellen‘ der für diesen Ost-West-Dialog relevanten Staaten noch so schwer tun in ihren Gesprächen, mögen sie in manchen Bewertungen noch so weit auseinander liegen, die jüngere intelligente Generation beider Länder dürfte sich zwischenzeitlich schon erheblich stärker angenähert haben als sie. Sollte man nicht von ihr lernen? Vor allem zeigen sich die Teilnehmer und Autoren ideologisch unverstellt und offen für mehrere, in jedem Fall den Geboten der Vernunft gehorchende Lösungen. Sie werden in diesem Band als „pro“ und „contra“ spannend diskutiert. Lassen Sie sich mitreißen! Wie sollte dieses – so meine ich – spektakuläre Ergebnis nicht Hoffnung machen!?

обставин, що при цьому постійно з'являється поняття „гра“. Гра дає сигнал зміні змістових позицій, спроможності стати на місце іншого. Цей семінар розвиває нові форми діалогу між рівноправними на тлі того, що в старій Україні панував монолог. Це процес, який вказує на напрямок, який послаблює національне суперництво для того, щоб спонукати окремих осіб і групи до аргументації протилежних поглядів, які виникли стосовно тези про те, що Україна без перспективи вступу в ЄС розпадеться. Тим самим стає зрозуміло, що (в майбутньому) значення матимуть лише аргументи, а не належність до тієї чи іншої нації.

Тільки риторично і діалогічно можна пояснити поняття і їхнє значення. Найлегше це зробити за допомогою спільної мови, якою володіють обидві сторони. Найчастіше цією мовою сьогодні служить англійська. Те, що спілкування під час семінару було можливим іншою мовою, а саме німецькою, не можна не відзначити. З одного боку, це свідчить про все ще існуючу близькість між молодістю Україною і Німеччиною, про чудову співпрацю з київським партнером Олександром Івановим, з іншого боку, це свідчить, на жаль, також про те, наскільки віддаленна Німеччина від того, щоб в недалекому майбутньому розплатитись тією ж мовною копійкою. Все-таки те, що завдяки цьому семінару і цій публікації маніфестується інтерес в Німеччині до сучасності і майбутнього України, є важливим сигналом.

Читаючи тези українських і німецьких студентів та аспірантів, заглиблюючись в їхню аргументацію, не можливо знайти ніяких суттєвих відмінностей між молодими українцями і молодими німцями. Це – неоцінний результат цієї публікації і цього семінару. Нехай Східно-західний діалог між „офіційними сторонами“ релевантних країн залишатиметься таким складним, нехай вони далеко розходяться й надалі у поглядах на деякі оцінювання, молодше інтелігентніше покоління обох країн вже змогло, між іншим, значно сильніше зблизитись, ніж вони. Хіба не потрібно було б від них повчитись? Учасники і автори показали себе передусім ідеологічно незмінними і відкритими для багатьох рішень, у всякому разі для тих, які відповідають здоровому глузду. У цьому виданні про них ведеться захоплююча дискусія у вигляді „pro“-„contra“. Нехай це для Вас буде захоплюючим! Як може не обнадіювати цей сенсаційний результат!? Це – моя думка.

Олександр Іванов, к.іст.н. є керівником відділу Міжнародних відносин при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Він також є доцентом кафедри нової та новітньої історії країн Західної Європи та Північної Америки. До основних пунктів його дослідницької роботи належать Новітня історія Середньої і Західної Європи (а особливо Німеччини), а також політичні системи Європи і США. Др. Іванов проводить дослідження в університетах таких міст, як Констанц, Лейпціг, Регенсбург.

Dr. Oleksandr Ivanov ist Leiter der Abteilung für Internationale Beziehungen der Nationalen Taras-Shevchenko-Universität Kiev. Dort ist er auch Dozent am Lehrstuhl für Neue und Neueste Geschichte Westeuropas und Nordamerikas. In seiner Forschungsarbeit beschäftigt er sich schwerpunktmäßig mit der Neuesten Geschichte Mittel- und Westeuropas (insbesondere Deutschlands) und den politischen Systemen Europas und der USA. Dr. Ivanov forschte u. a. an den Universitäten Konstanz, Leipzig und Regensburg.

1.2. Традиції співробітництва та міжкультурний діалог

Проект „Молода Україна та Молода Німеччина дебатують“, головною метою котрого, як на мене, було сприяння міжкультурній компетенції у політичних дискусіях, від самого початку був визначений зусиллями, які спрямовані на посилення активізації партнерського діалогу між обома країнами. Уже в другій половині 1990-х років німецькою Асоціацією ректорів ВНЗ та Спілкою ректорів ВНЗ України було утворено експертну групу, яка повинна була порівняти університетські стандарти обох країн. Мої перші контакти з професором Вальтером Кошмалем виникли під час співробітництва у цьому німецько-українському об'єднанні. У фокусі діалогів, які тоді відбувалися, між іншим, на історичному, філологічному та філософському факультетах Київського національного університету імені Тараса Шевченка, від початку панували культурні засади взаємного порозуміння.

Укладення Угоди про академічну співпрацю між обома країнами водночас позначило початок плідної взаємодії між Університетом Регенсбурґа та Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, хоча формально партнерство між цими університетами не було та й досі не є засвідченим. Суттєвою засадою академічного співробітництва, поруч з науковими стажуваннями в Університеті Регенсбурґа, була участь у проекті Спілки дослідників Східної та Південної Європи „forost 1“, у рамках якого я особливо плідно співпрацював з кафедрою історії Східної та Південної Європи (Проф. Екегард Фолькль).

Заснування *Центру Схід-Захід „Europaеum“* в Університеті Регенсбурґа під керівництвом проф. Кошмаля, а особливо концепція та запровадження магістратури *Ost-West-Studien* (Східно-західні студії) у 2002 р., заклали підвалини подальшого співробітництва. Чимало українських студентів, у тому числі з Київського національного універ-

1.2. Kooperationstraditionen und interkultureller Dialog

Das Projekt „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“, dessen Hauptziel aus meiner Sicht die Förderung interkultureller Kompetenz in politischen Diskussionen war, stand von Beginn an im Zeichen der Bemühungen um die Aktivierung des partnerschaftlichen Dialogs zwischen den beiden Ländern. Bereits in der zweiten Hälfte der 1990er Jahre wurde von der deutschen Hochschulrektorenkonferenz und der ukrainischen Rektorenunion eine Expertengruppe gebildet, die die Hochschulstandards beider Länder vergleichen sollte. Meine ersten Kontakte mit Prof. Dr. Walter Koschmal entstanden während der Zusammenarbeit in diesem deutsch-ukrainischen Gremium. Im Fokus der Gespräche, die damals unter anderem an den Fakultäten für Geschichte, Philologie und Philosophie der Nationalen Taras-Shevchenko-Universität Kiev geführt wurden, standen von Anfang an die kulturellen Grundlagen der gegenseitigen Verständigung.

Die Unterzeichnung eines Abkommens über die Hochschulkooperation zwischen den beiden Ländern markierte gleichzeitig den Beginn einer fruchtbaren Zusammenarbeit zwischen der Universität Regensburg und der Nationalen Taras-Shevchenko-Universität Kiev, obwohl eine Partnerschaft zwischen diesen Universitäten formell nicht besiegelt war und ist. Einen wesentlichen Grundbaustein der Forschungs-kooperation stellte neben den Forschungsaufhalten an der Universität Regensburg das Projekt des Forschungsverbundes Ost- und Südosteuropa „forost 1“ dar, in dessen Rahmen ich besonders produktiv mit am Lehrstuhl für Ost- und Südosteuropäische Geschichte (Prof. Dr. Ekkehard Völkl) mitarbeitete.

Die Gründung des *Europaеum. Ost-West-Zentrum der Universität Regensburg* unter der Leitung von Prof. Koschmal und insbesondere die Konzeption und Einführung des Masterstudiengangs *Ost-West-Studien* im Jahr 2002 schufen eine weitere Kooperationsplattform. Viele ukrainische Studierende, auch von der Kiever Nationalen Taras-Shevchenko-Universität, nahmen das Angebot des

ситету імені Тараса Шевченка, скористалися пропозицією *Europaem*. Так, у квітні 2008 р., за активного сприяння студентки Східно-західних студій з Києва, відбулась фахова екскурсія „Чорнобильська-катастрофа та спогади про неї в Україні“ до Чорнобиля та Києва, в якій брало участь чимало студентів з Регенсбурга. Перші міркування про реалізацію німецько-українського семінару у Регенсбурзі постали у рамках неформальних розмов під час цієї фахової екскурсії. Семінар „Молода Україна та Молода Німеччина дебатують“ можна віднести до цієї багаторічної традиції співпраці, і водночас він є подальшим кроком до посилення стосунків між Україною та Німеччиною.

Тематика і форма німецько-української зустрічі у Регенсбурзі свою актуальність черпала з сучасного становища проблем та перспектив майбутнього розвитку України, які по-справжньому були усвідомлені європейською громадськістю лише в останні роки. Демократизація країни є нагальним викликом для українців, але також вона є європейським прагненням. На цьому тлі надзвичайно важливим є міжнародний обмін думками. Я вважаю важливим, залучати викладені у цій брошурі тези і результати семінару до подальших дискусій та наукових праць.

Обрана форма (семінар, дебати) пропонує багато переваг: з одного боку, вона відносно легко відтворювана, з другого боку, вона створює загальні структурні умови для залучення молодих експертів різного фаху до інтенсивної дискусії. У семінарі „Молода Україна та Молода Німеччина дебатують“ брали участь історики, журналісти, політологи, соціологи, економісти та філологи. Отже, не зважаючи на обмежену кількість учасників, вдалося зачепити широкий спектр тем та спонукнути молодих науковців до критичного обговорення проблем, пов'язаних з браком знань та усвідомленням пивних стереотипів.

Отож, зустріч запропонувала виняткову нагоду, здобути багатовимірне та живе враження про сучасну Україну і залучити здобути під час навчання знання у релевантній практиці командної роботи. Я особливо вітаю те, що акцент семінару серед іншого було зроблено на набутті ключових навиків та вмінь: „переконливої презентації себе“, „структурованої і аргументованої дискусії“, „досягнення навиків міжкультурної дієспроможності, що є важливими фаховими якостями, які на звичайних семінарах в університеті не так легко можна набути.

Я впевнений у тому, що регулярне здійснення проєктів схожого формату у середньостроковій перспективі сприятиме не лише глибшому взаємному сприйняттю політичного світогляду, а також може конкретно посприяти порівнянню різних дисциплін та фахів. У довгостроковій перспективі це позитивно позначилося б на зміні змістових і дидактичних аспектів багатьох дисциплін в Україні.

Europaem wahr. So fand im April 2008 mit reger Unterstützung einer Studentin der Ost-West-Studien aus Kiev die Fachexkursion „Tschernobyl – die Katastrophe und ihr Erinnern in der Ukraine“ nach Tschernobyl und Kiev statt, an der mehrere Regensburger Studierende teilnahmen. Erste Überlegungen für die Realisierung eines deutsch-ukrainischen Workshops in Regensburg entstanden im Rahmen der informellen Gespräche während dieser Fachexkursion. Der Workshop „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“ reiht sich in diese mehrjährige Kooperationstradition ein und ist gleichzeitig ein weiterer Schritt zur Stärkung der Beziehungen zwischen der Ukraine und Deutschland.

Die Thematik und die Form des deutsch-ukrainischen Treffens in Regensburg schöpften ihre Aktualität aus den gegenwärtigen Problemlagen und Opportunitäten künftiger Entwicklungen der Ukraine, die von der europäischen Öffentlichkeit erst in den letzten Jahren so richtig entdeckt wurden. Die Demokratisierung des Landes ist eine dringende Herausforderung für die Ukrainer, aber sie ist auch ein europäisches Anliegen. Vor diesem Hintergrund ist ein internationaler Meinungs-austausch von großer Bedeutung. Ich halte es für wichtig, die in dieser Broschüre vorgestellten Thesen und Ergebnisse des Workshops in weiterführenden Diskussionen und wissenschaftlichen Arbeiten aufzugreifen.

Die gewählte Form (Workshop, Debatte) bietet viele Vorteile: Zum einen ist sie relativ leicht reproduzierbar, zum anderen schafft sie strukturierte Rahmenbedingungen, um angehende Experten mit unterschiedlichem fachlichem Hintergrund in eine intensive Diskussion einzubinden: Am Workshop „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“ nahmen unter anderem Historiker, Journalisten, Soziologen, Politologen, Ökonomen und Philologen teil. Somit gelang es, trotz einer überschaubaren Teilnehmerzahl ein breites Themenspektrum anzusprechen und die jungen Wissenschaftler zu einer kritischen Auseinandersetzung mit Wissensdefiziten und zur Reflexion von Stereotypisierung zu veranlassen.

Das Treffen bot somit eine einmalige Möglichkeit, einen mehrdimensionalen und lebendigen Eindruck von der gegenwärtigen Ukraine zu gewinnen und das im Studium erworbene Wissen in praxisrelevanter Teamarbeit einzusetzen und auszutauschen. Besonders begrüße ich, dass der Akzent des Workshops unter anderem auf der Schulung der zentralen Kompetenzen „überzeugende Selbstpräsentation“, „strukturiertes Argumentieren“ und „Erwerb interkultureller Handlungskompetenz“ lag – wichtige berufliche Kompetenzen, die man in üblichen Seminare an den Universitäten oft nicht so unmittelbar vermittelt bekommt.

Ich bin davon überzeugt, dass eine regelmäßige Durchführung von Projekten mit ähnlichem Format mittelfristig nicht nur allgemein eine tiefere gegenseitige Einsicht in die politische Weltanschauung fördert, sondern auch konkret zum Vergleich von Studieninhalten verschiedener Fächer und Studiengänge anstoßen kann. Langfristig würde sich das in

Як історик я хотів би насамкінець наголосити на значенні продовження традицій духовного обміну саме між нашими країнами. На час свого заснування у 1834 р. Київський університет був частиною системи освіти тодішньої Російської імперії, для якої зразком була німецька система освіти. Не лише численні професори, а й навіть чотири ректори Київського університету були німецького походження. Співробітництво з німецькими ВНЗ також і сьогодні має особливе значення. Лише з університетами наших безпосередніх сусідніх країн – Польщею та Росією – існує подібний за інтенсивністю та обсягом рівень академічних обмінів.

На цьому тлі я з самого початку наполягав на тому, що семінар „Молода Україна та Молода Німеччина дебатують“ має відбуватися німецькою мовою, попри серйозність аргументу, що англійська як мова семінару з обох боків створила б рівні умови для його учасників. У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка існує багато компетентних та дієвих студентів, які опанували німецьку на високому рівні, і які саме через свій інтерес до мови та країни відповідають обов'язковій передумові для тісного і безпосереднього співробітництва як у теперішньому, так і у майбутньому.

Завершуючи, я хотів би подякувати Німецькій академічній службі обміну, чия фінансова підтримка уможливила не лише проведення семінару, а й добір його учасників на місці Катею фон Пошінгер (організація проекту) та підготовчі зустрічі з керівником семінару Максимом Гацьковим у Києві, що без сумніву посприяло успішній реалізації проекту в Регенсбурзі. Я маю надію, що наступний семінар може відбутися у Києві, та що традиції нашого співробітництва посилюватимуться і надалі.

einer Veränderung der inhaltlichen und didaktischen Aspekte in mehreren Disziplinen in der Ukraine niederschlagen.

Zum Schluss möchte ich als Historiker die Bedeutung der Fortführung von Traditionen des geistigen Austauschs gerade zwischen unseren beiden Ländern hervorheben. Zum Zeitpunkt ihrer Gründung im Jahr 1834 war die Kiever Universität Teil des Bildungssystems des damaligen Russischen Imperiums, für welches das deutsche Bildungswesen als Vorbild galt. Nicht nur zahlreiche Professoren, sondern sogar vier Rektoren der Kiever Universität waren deutscher Herkunft. Auch gegenwärtig hat die Kooperation mit deutschen Hochschulen einen besonderen Stellenwert. Nur mit Hochschulen unserer unmittelbaren Nachbarländer Polen und Russland besteht ein vergleichbar intensiver akademischer Austausch.

Vor diesem Hintergrund plädierte ich von Anfang an dafür, dass der Workshop „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“ in deutscher Sprache abgehalten wird, trotz der Stichhaltigkeit des Arguments, dass Englisch als Tagungssprache für beide Seiten gleiche Bedingungen schaffen würde. Es gibt an der Nationalen Taras-Shevchenko-Universität Kiev viele fachlich kompetente und engagierte Studierende, die Deutsch auf hohem Niveau beherrschen und die gerade durch ihr Interesse für die Sprache und das Land unabdingbare Voraussetzungen für eine enge und unmittelbare Kooperation in der Gegenwart, aber auch Zukunft mitbringen.

Abschließend möchte ich mich beim Deutschen Akademischen Austauschdienst bedanken, dessen finanzielle Unterstützung nicht nur die Durchführung des Workshops in Regensburg, sondern auch die Auswahl der Teilnehmer vor Ort durch Katja von Poschinger (Projektorganisation) und ein Vorbereitungstreffen des Seminarleiters Maxim Gatskov in Kiev möglich machte, was zweifelsohne zur erfolgreichen Realisierung des Projektes in Regensburg beitrug. Ich hoffe darauf, dass der nächste Workshop in Kiev stattfinden kann und unsere Kooperationstradition weiterhin gestärkt wird.

1.3. Ziele und didaktisches Konzept des Workshops

Das didaktische Konzept des Workshops leitete sich von vier verschiedenen Zielen ab, die es miteinander strukturell zu verbinden galt:

- (1) Allgemein ging das Workshop-Konzept von der Leitvorstellung aus, den Demokratied Gedanken nicht allein aus theoretischen Abhandlungen nachzuvollziehen, sondern sich anhand eines (interkulturellen) Dialogs auf persönlicher Ebene Klarheit zu verschaffen, inwiefern man dieselben Worte für die gleichen Vorstellungen benutzt.
- (2) Wesentlich dabei war, nicht nur über grundlegende – und teilweise ziemlich abstrakte – Begrifflichkeiten zu diskutieren, sondern diese mit einem konkreten Paradigma, nämlich der postsowjetischen Transformation der Ukraine in Verbindung zu bringen – und so mit Leben zu füllen.
- (3) Neben dieser Zielsetzung sollte der Workshop auch einen erkennbaren Praxisbezug aufweisen. Die Leitfrage hierzu wurde folgendermaßen formuliert: „Was könnte für die deutschen und ukrainischen Studierenden gleichermaßen interessant und berufsrelevant sein, wenn sie nicht jeweils unter sich sind, sondern zusammentreffen?“ Auf diese Fragestellung hin fand sich folgende Antwort: Gemeinsame Schulung von entscheidenden beruflichen Kompetenzen, vor allem von solchen, die im Bereich der internationalen Zusammenarbeit von zentraler Bedeutung sind.
- (4) Schließlich war es signifikant, bei der einerseits aktuellen, aber andererseits noch nicht breit rezipierten Thematik einen weiten Interessentenkreis anzusprechen und nicht lediglich solche Studierenden, die bereits über exzellentes Fachwissen bezüglich der Ukraine verfügten. Gleichzeitig sollte der Anspruch erhalten bleiben, eine umfassende und facettenreiche Auseinandersetzung mit dem Thema zu arrangieren.

Die Entscheidung, Elemente der Szenariotechnik mit dem akademischen Format der Parlamentarischen Debatte zu verbinden, ergab sich somit aus dem ambitionierten Vorhaben, die oben skizzierten Vorsätze im Rahmen einer einwöchigen Blockveranstaltung umzusetzen. Das Workshop-

1.3. Цілі та дидактична концепція семінару

Дидактична концепція семінару була розроблена виходячи з необхідності структурно об'єднати чотири поставлені цілі:

- (1) Концепція семінару базувалась на вихідному положенні, що демократичні погляди повинні формуватись не тільки на основі теоретичних засад, але й за допомогою (міжкультурного) діалогу вносити ясність на міжособистісному рівні, наскільки одні й ті самі слова використовуються для позначення однакових суджень.
- (2) При цьому особливо важливим було не тільки провести дискусію щодо основних – і частково досить абстрактних – наукових термінів, але й розглянути їх у конкретному контексті, а саме на прикладі пострадянської трансформації України, наповнивши їх у такий спосіб „живим“ змістом.
- (3) Окрім цього, семінар повинен був мати чітко окреслене практичне значення. З огляду на це, основне питання було сформульоване наступним чином: „Що могло б бути в рівній мірі цікавим та важливим у майбутній професійній діяльності для німецьких та українських учасників семінару, особливо коли вони знаходяться не порізно, а в змішаних групах?“ На це питання була дана наступна відповідь: спільний тренінг професійних навичок, передусім таких, які є ключовими у сфері міжнародної співпраці.
- (4) Зрештою, необхідно було залучити до обговорення, з одного боку, актуальної, але, з іншого, ще не досить добре усвідомленої тематики не тільки студентів, які добре знаються на проблематиці сучасної України, але й велике коло зацікавлених осіб. Одночасно з цим було поставлено цілі широко та різносторонньо розкрити тему.

Рішення поєднати елементи сценарного аналізу та академічний формат „Парламентські дебати“ впливало, отже, з амбіційного прагнення реалізувати вище наведені цілі в рамках однотижневого інтенсивного семінару. Програма семінару засвідчує, що дискусія відбувалась

Programm verdeutlicht, dass der Gedankenaustausch nicht aus einzelnen, miteinander lose verbundenen Annäherungen bestand, sondern einer intentionalen Sequenz folgte. Jeder Schritt baute unmittelbar auf dem vorhergehenden auf:

Zu Beginn (Montag, 12. Oktober) erfolgte ein praxisbezogener Einstieg in die theoretische Grundbegrifflichkeit und zentrale empirische Fragen der Transformationsproblematik mit Hilfe einer Simulationsaufgabe. Die Teilnehmer wurden in die Rolle von Experten versetzt, die einen „idealen Transformationsplan“ bei gegebenen zeitlichen und strukturellen Einschränkungen zu entwerfen hatten.

Die Vorträge am Dienstag (13. Oktober) dienten zum einen der Schaffung einer gemeinsamen inhaltlichen Diskussionsplattform durch Informationsaustausch, zum anderen der Beleuchtung von zentralen Fragen wie Demokratisierung, wirtschaftliche Transformation, Wandel der politischen Kultur und kollektive Identitätsfindung anhand von konkreten Beispielen: Deutschland nach dem Zweiten Weltkrieg und die Ukraine nach dem Zerfall der Sowjetunion. Einzelne Aspekte wurden dabei aus verschiedenen Fachperspektiven erörtert, die sich aus der interdisziplinären Zusammensetzung der Gruppe ergaben.

Während des Rhetoriktrainings (Mittwoch, 14. Oktober) übten die Teilnehmer, die eigene Position in politisch und sozial hochaktuellen Fragen mit entsprechendem Geschick zu vertreten. Im Anschluss konnten sie das Erlernte während der Vorstellung ihrer Thesen proben. Aus dem Fundus von insgesamt 36 Thesen wurden im nächsten Schritt besonders relevante und spannungsreiche „Topthesen“ herausgegriffen, aus welchen dann die Übungsthese und die Spielthese für das Turnierspiel ausgesucht wurden.

Nachdem die Teilnehmer den Ablauf und die Regeln der Parlamentarischen Debatte beim Probespiel am Donnerstag (15. Oktober) verinnerlicht hatten, wurde am Freitag (16. Oktober) – als Höhepunkt des Workshops – ein Turnierspiel abgehalten. Vier Teams debattierten in zwei Spielrunden miteinander, wobei ein Team das Turnier für sich entscheiden konnte, indem es in den beiden Spielrunden gewann.

не у вигляді окремих, лише умовно пов'язаних між собою, „слухань“ та диспутів, а проходила з міжнародно обґрунтованою послідовністю. Кожен наступний крок був безпосередньо пов'язаний з попереднім:

На початковому етапі (понеділок, 12 жовтня) було розглянуто деякі центральні теоретичні концепти та практичні питання проблеми трансформації на сконструйованому прикладі-моделі. Учасники семінару виступали в ролі експертів, які повинні були побудувати „ідеальну“ модель трансформації суспільства за умов визначених часових та структурних обмежень.

Доповіді у вівторок (13 жовтня) слугували, з одного боку, для створення спільної бази для подальших дискусій за допомогою обміну інформацією та, з іншого боку, для висвітлення таких центральних понять, як демократизація, економічна трансформація, модифікація політичної культури та колективний пошук ідентитету на основі конкретних прикладів: Німеччини після Другої світової війни та України після розпаду Радянського Союзу. Окремі аспекти було обговорено з перспективи різних фахових дисциплін, що стало можливим з огляду на міждисциплінарний склад групи.

Під час тренінгу з риторики (середа, 14 жовтня) учасники вправлялись у майстерності відстоювання власної позиції щодо політично та соціально актуальних питань. Після цього вони мали можливість застосувати здобуті навички на практиці, презентуючи власні тези. На наступному етапі із загальною кількістю 36 тез було визначено найбільш релевантні та суперечливі „топ-тези“, з яких потім було обрано тренувальну та ігрову тези для турніру.

Ознайомившись з перебігом та правилами „Парламентських дебатів“ під час пробної гри у четвер (15 жовтня), у п'ятницю (16 жовтня) учасники брали участь у самому турнірі, який становив апогей семінару. У двох ігрових раундах чотири команди вели дебати одна проти одної, причому перемогу здобула та команда, яка виявилась сильнішою обидва рази.

2 | WORKSHOP-PROGRAMM ПРОГРАМА СЕМІНАРУ

11.10.2009

Sonntag

Ganztägiges Kulturrahmenprogramm,
Kennenlernen

12.10.2009

Montag

9:00 – 9:30

Begrüßung

Prof. W. Koschmal, Leiter des Europaeum

9:30 – 10:30

Einführung: Seminarleiter M. Gatskov

10:30 – 12:00

Vorstellungsrunde Teilnehmer

12:00 – 13:30

Mittagessen

13:30 – 16:30

Theorie und Praxis

„Ebenen und Phasen der Transformation“

13.10.2009

Dienstag

9:00 – 12:00

Präsentation „Aspekte ukrainischer Krise“

12:00 – 13:30

Mittagessen

13:30 – 15:30

Präsentation

„Deutschland als Transformationsland“

15:30 – 16:30

Erster Probelauf Debatten

14.10.2009

Mittwoch

9:00 – 12:30

Rhetoriktraining

12:30 – 14:00

Mittagessen

14:00 – 16:00

Vorstellung der Thesen

16:00 – 16:30

Abstimmung zu den Thesen

15.10.2009

Donnerstag

9:00 – 12:00

Vorbereitung der „Topthesen“ in Gruppen

12:00 – 13:30

Mittagessen

13:30 – 15:30

Auswahl der Turnierthese und der Übungsthese
Vorbereitung der Übungsthese in Teams

15:30 – 16:30

Zweiter Probelauf Debatten (Übungsthese)

16.10.2009

Freitag

9:00 – 12:00

Vorbereitung der Turnierthese in Teams

12:00 – 13:30

Mittagessen

13:30 – 14:30

Spielrunde 1

14:30 – 15:00

Kaffeepause

15:00 – 16:00

Spielrunde 2

16:00 – 17:00

Abschluss- und Feedbackrunde

18:00

Abschiedsfeier und Preisverleihung

Неділя

Культурна програма на цілий день, знайомство

Понеділок**Привітання**

Професора В. Кошмаля, керівника Europaeum

Вступ: Керівник семінару М. Гацков

Учасники **представляють себе**

Обідня перерва

Теорія і практика

„Рівні і фази трансформації“

Вівторок

Презентація „Аспекти української кризи“

Обідня перерва

Презентація

„Німеччина як трансформаційна країна“

Перша репетиція дебат

Середа**Тренінг з риторики**

Обідня перерва

Презентація тез

Голосування щодо тез

Четвер

Підготовка „топ-тез“ в групах

Обідня перерва

Вибір тези для турніру і тренувальної тези та
підготовка тренувальної тези командами
Друга репетиція дебат (Тренувальна теза)

П'ятниця

Підготовка командами тези для турніру

Обідня перерва

Перший раунд

Перерва на каву

Другий раунд

Кінцівка і відгук

Прощальний вечір і нагородження

3 | VORBEREITUNG ПІДГОТОВКА

Die inhaltliche Gestaltung und organisatorische Vorbereitung des Workshops „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“ begann bereits im März 2009. Dazu gehörten u.a. Vorbereitungsreisen nach Kiev, Auswahlgespräche mit Teilnehmern, Referenten und Projektpartnern.

Das anspruchsvolle Konzept verlangte von den Teilnehmern ebenfalls eine zweimonatige Vorbereitungsphase. Zum einen sollte jeder Teilnehmer zwei einschlägige Thesen für die Debatte formulieren, zum anderen bereiteten die ukrainischen Teilnehmer einen Vortrag zum Thema „Deutschland als Transformationsland“ und die deutschen Teilnehmer zum Thema „Aspekte der ukrainischen Krise“ vor.

Vorträge

Im Vortrag „Deutschland als Transformationsland“ wurden politische, wirtschaftliche und kulturelle Faktoren erläutert, die zur erfolgreichen Demokratisierung (nach 1945 West- und nach 1989 des Gesamt-) Deutschlands führten. Beim Versuch, Parallelen zu den Herausforderungen der postsowjetischen Transformation – und konkret der Ukraine – zu finden, ging es selbstverständlich nicht darum, direkte Vergleiche – die in diesem Kontext nicht sinnvoll wären – anzustellen. Die Grundidee – wie auch beim Vortrag der Teilnehmer aus Regensburg – bestand darin, die zentralen sozialwissenschaftlichen Konzepte (Demokratisierung, Legitimation, Identität) einerseits und andererseits die im politischen Alltag allgemein gebräuchlichen Begriffe (Krise, Reform, Zivilgesellschaft) an einem konkreten Fall zu erörtern und sie mit Fakten und Daten zu unterlegen.

Der Vortrag „Aspekte der ukrainischen Krise“ handelte die Genese und den aktuellen Stand innenpolitischer Konflikte und außenpolitischer Opportunitäten und Restriktionen ab. Neben der Schaffung einer von allen Teilnehmern geteilten Wissensbasis wurde mit diesem Vortrag die Absicht verfolgt, den ukrainischen Teilnehmern eine Außenperspektive auf ihr Heimatland zu bieten.

Zмістове оформлення і організаційна підготовка семінару „Молода Україна і Молода Німеччина дебатують“ почалися вже в березні 2009 року. У рамках цієї підготовки відбулась, окрім іншого, підготовка подорож до Києва, відбірна розмова з учасниками, докладачами та партнерами по проекту.

Претензійна концепція вимагала також і від учасників двохмісячної підготовки. З одного боку, кожен учасник повинен був сформулювати дві тези, які б стосувались дебат, з іншого боку, українські учасники повинні були підготувати доповідь на тему „Німеччина як країна перехідного періоду“, а німецькі учасники – на тему „Аспекти української кризи“.

Доповіді

У доповіді „Німеччина як країна перехідного періоду“ були розглянуті політичні, економічні і культурні фактори, що сприяли демократизації (після 1945 Західної, а після 1989 – об'єднаної) Німеччини. У пошуку паралелей між трансформаційними процесами у Німеччині та пострадянських країнах, зокрема в Україні, мова йшла не про прямі порівняння, які в цьому контексті є неприпустимими. Головна мета цієї доповіді так само, як і доповіді учасників з Регенсбургу, полягала у розгляді й застосуванні базових понять соціальних наукових концепцій („демократизація“, „легітимація“, „ідентичність“) так само, як і термінів, які щоденно використовуються у політичному повсякденні, на зразок „криза“, „реформа“, „громадянське суспільство“, у конкретних випадках та ґрунтуючись на фактичному матеріалі.

У доповіді „Аспекти української кризи“ були представлені витоки внутрішньополітичних конфліктів і сучасний стан справ в Україні, а також цілевідповідність та обмеження в зовнішній політиці. Поряд із створенням спільної для всіх учасників бази знань презентація реґензбурзьких доповідачів пропонувала українським гостям ознайомитись із поглядом на їхню країну ззовні.

3.1. Aspekte der ukrainischen Krise

Präsentation im Workshop: Annelie Bachmaier, Sonja Plank, Miriam Frey, Martin Witte

Schriftliche Fassung: Kristina Brod und Ellen Harte

Als ein postkommunistisches Transformationsland hat die Ukraine seit der Auflösung der Sowjetunion 1991 einen bereits ziemlich langen Weg hinter sich, der mit vielen Schwierigkeiten und Krisen verbunden war. Bis das Land allerdings als eine moderne Demokratie und stabile Volkswirtschaft gelten kann, gibt es noch viele Schritte zu tun und einige Krisen zu meistern. Die gegenwärtige Situation in der Ukraine lässt sich durch vier krisenhafte Aspekte auf unterschiedlichen Ebenen charakterisieren.

Regionale Spaltung: Identitätskrise?

Die Ursprünge der regionalen Spaltung liegen in der Geschichte der Gebiete, die die heutige Ukraine ausmachen. Nach weitläufiger Ansicht beginnt die Geschichte der Ukraine mit der Kiever Rus'. Diese war ein christlich-orthodox geprägter Verbund von Fürstentümern, der Anfang bis Mitte des 9. Jh. entstand und Mitte des 13. Jh. nach dem Einfall von mongolischen Nomaden zerfiel, wobei das katholische Fürstentum Halych-Volynien im Südwesten (1350 auch vom Papst anerkannt) für die spätere (west-)ukrainische Identitätsbildung eine wichtige Rolle spielte. Ende des 14. Jh. fiel das Fürstentum Halych-Volynien an Polen und das Herzogtum Litauen. Im 16.-17. Jh. formierten sich in den Grenzgebieten zwischen Polen-Litauen, Russland und dem Chanat der Krimtataren staatliche Gebilde der Kosaken, wo sich ebenfalls Wurzeln eines unabhängigen Ukrainertums herausbildeten. Nachdem die Kosaken sich jedoch immer mehr auf die Allianz mit dem russischen Zaren einließen, konnte Russland seinen Einfluss in der Ostukraine ausbauen und konsolidieren. Die Expansionspolitik des Zarenreiches brachte bis Ende des 18. Jh. alle Gebiete der heutigen Ukraine bis auf Galizien und die Bukovina, die dem Habsburgerreich zugeschlagen wurden, unter russischen Einfluss.

Gegen Ende des ersten Weltkrieges wurde im Zuge der Oktoberrevolution von 1917 die unabhängige Ukrainische Volksrepublik ausgerufen, die jedoch während des Bürgerkrieges in Russland unter sowjetische Herrschaft fiel. Die West-Ukrainische Volksrepublik wurde nach einer sehr kurzen Phase der Unabhängigkeit (1918-1919) zuerst mit der Ukrainischen Volksrepublik vereint, während der nächsten Jahre jedoch in Rumänien, die Tschechoslowakei und größtenteils in Polen integriert. Auf der Krim wurde 1921 die Autonome Sozialistische Sowjetrepublik Krim gegründet. Nach den Wirren des zweiten Weltkrieges, als die Wehrmacht die Ukraine unter ihre Kontrolle brachte und in den westlichen Regionen des Landes für die Unabhängigkeit von der Sowjetherrschaft bis 1947 gekämpft wurde, entstand schließlich wieder die Ukrainische Sowjetrepublik, der 1954 die Krim angeschlossen wurde.

3.1. Аспекти української кризи

Презентація на семінарі: Аннелі Бахмаєр, Соня Плank, Міріам Фрей, Мартін Вітте

Письмовий варіант: Крістіна Брод і Еллен Гарте

Україна як посткомуністична держава перехідного типу пройшла після розпаду Радянського Союзу в 1991 році довгий шлях, пов'язаний з багатьма труднощами та кризами. Перш ніж стати сучасною демократичною державою із стабільною економікою, ця країна має зробити ще немало кроків та подолати не одну кризу. На сьогоднішній день ситуація в Україні характеризується на різних рівнях чотирма кризовими аспектами.

Регіональний розкол: криза ідентичності?

Витоки регіонального розколу слід шукати в історії тих регіонів, що утворюють територію сучасної України. Давня історія України починається з доби Київської Русі. Це був союз князівств, що сформувались на основі православної віри, який був утворений на початку – в середині IX ст. та розпався в середині XIII ст. після навали монгольських кочівників; Галицько-Волинське князівство, що утворилося на південному заході та основою якого був католицизм (у 1350 р. воно було визнане Папою Римським), відіграло важливу роль у формуванні теперішньої (західно-) української ідентичності. Наприкінці XIV ст. Галицько-Волинське князівство було підкорене Польщею та Князівством Литовським. У XVI – XVII століттях на прикордонних територіях між Польсько-Литовською державою, Росією та Кримським Ханством утворилося державне козацьке формування, яке заклало підвалини незалежного українства. Але після того, як козаки вступили в альянс з російським царем, Росія отримала змогу поширити та закріпити свій вплив на східноукраїнських землях. Політика експансії, яку провадила Російська Імперія, дозволила їй отримати контроль над усіма землями, що входять до сучасної України, окрім Галичини та Буковини, що дістались імперії Габсбургів.

Наприкінці Першої світової війни під час Жовтневої революції 1917 року було проголошено Українську Народну Республіку, яка втім потрапила під радянське панування у роки Громадянської війни. Західноукраїнська Народна Республіка після короткого періоду незалежності (1918-1919) спочатку об'єдналася з УНР, а згодом була розділена між Румунією, Чехословакчиною та Польщею, до складу якої увійшла більша частина її території. На Кримському півострові у 1921 р. утворилася Кримська Автономна Соціалістична Радянська Республіка. Після важких років Другої світової війни, під час якої Вермахт захопив контроль над Україною, а у її західних регіонах проти радянської влади розгорнулася боротьба, що тривала до 1947 року, нарешті, знову утворилася Українська Радянська Соціалістична Республіка, до якої у 1954 році було приєднано Крим.

Somit lässt sich die regionale Spaltung der Ukraine durch den geschichtlichen Verlauf erklären, in dem das Land ständig zwischen den Mächten im Osten und im Westen geteilt wurde. Nach der Unabhängigkeitserklärung 1991 spiegelt sich diese Spaltung unter anderem in der sprachlichen (Ukrainisch vs. Russisch), religiösen (griechisch-katholisch vs. orthodox bzw. ukrainisch-orthodox vs. russisch-orthodox) und politischen Dimension (vgl. den nächsten Abschnitt) wider. Doch obwohl die Sprache, die Religion und der Konsens über den außenpolitischen Kurs ihre Funktion als identitätsstiftende Elemente in der heutigen Ukraine nicht erfüllen können, ist der Begriff „Krise“ in diesem Zusammenhang umstritten, da sich die Menschen aus beiden „Teilen“ doch mehrheitlich als Ukrainer definieren (nach der repräsentativen Umfrage des Instituts für Soziologie der Nationalen Akademie der Wissenschaften 82% im Jahr 2008).

Politische Krise nach der „Orangenen Revolution“

Am anschaulichsten kam die „Ost-West-Spaltung“ der Ukraine wohl bei den Präsidentschaftswahlen 2004 zum Ausdruck, als die Mehrheit im Süden und Osten für den pro-russischen Viktor Janukowyč, im Westen – für den pro-westlichen Viktor Juščenko stimmte. Ausgangspunkt für die Betrachtung der aktuellen politischen Krise ist somit die sog. „Orangene Revolution“, die durch großflächigen und nachweisbaren Wahlbetrug ausgelöst wurde. Nach Massendemonstrationen und anschließender Wahlwiederholung wurde schließlich Viktor Juščenko in der zweiten Stichwahl zum Präsidenten gewählt, Julija Tymošenko wurde Premierministerin. Das Ende des Kučma-Regimes bedeutete zunächst das Ende des Verdrängens, des Vertuschens, das Ende der Willkür der Regierenden. Die anfängliche Euphorie der politischen Aktivisten, sowie der eher passiven, aber nichtsdestoweniger an der Überwindung von Kučmas Erblasten interessierten breiten Bevölkerung, wich jedoch bald der Enttäuschung: Die Zuspitzung der Lage während der „Orangenen Revolution“ führte nur ansatzweise zu einem Eliten- sowie innen- und außenpolitischen Kurswechsel – dafür aber in eine andauernde politische Krise.

Das ukrainische Regierungssystem bekam durch die Verfassungsänderung parlamentarische Züge, in vielen Bereichen fehlt es jedoch an eindeutiger Kompetenzverteilung zwischen Präsident und Parlament. Instabile Regierungen und Parlamentsmehrheiten führten zum häufigen Wechsel der Premierminister. Im Jahr 2007 kam es zu vorgezogenen Parlaments-

Отже, історія, в ході якої Україна постійно була розділена між могутніми державами зі Сходу та Заходу, пояснює її сильну регіоналізацію. Після проголошення незалежності у 1991 році ці регіональні розбіжності відобразилися зокрема на рівні мови (українська протиставлена російській), релігії (греко-католицька церква протиставлена православній, у православній, в свою чергу, існує протистояння між Київським та Московським патріархатами) та політики (докладніше про це йтиметься далі). Однак, незважаючи на те, що ні мова, ні релігія, ні позиція щодо зовнішньополітичного курсу не виконують своєї функції зміцнення національної ідентичності, питання, чи називати такий стан кризою, залишається спірним, оскільки більшість населення у обох „частинах“ країни ідентифікує себе як українців (дані показного опитування Інституту соціології НАН України – 82% у 2008 р.).

Політична криза після „Помаранчевої революції“

Найбільш наочно „розкол“ між Сходом та Заходом проявився під час президентських виборів 2004 року, коли більшість на півдні та сході проголосувала за проросійського кандидата Віктора Януковича, а на заході – за прозахідного Віктора Ющенка. Таким чином, точкою відліку політичної кризи, що триває й досі, є так звана „Помаранчева революція“, викликана широкомасштабною та беззаперечною фальсифікацією результатів голосування. Після масових демонстрацій та повторного туру голосування Президентом було обрано Віктора Ющенка. Юлія Тимошенко стала прем'єр-міністром. Кінець режиму Кучми означав кінець утисків, приховування правди та сваволі з боку влади. На зміну ейфорії політиків-активістів та менш активного широкого загалу, який втім теж був зацікавлений у подоланні важких наслідків правління Кучми, швидко прийшло розчарування. Гостра конфронтація під час „Помаранчевої революції“ призвела до лише часткової зміни еліт, внутрішньо- та зовнішньополітичного курсу; разом з тим вона поклала початок тривалій політичній кризі.

Внаслідок внесення змін до Конституції України, її форма правління набула рис парламентської республіки. Однак у багатьох сферах досі відсутній чіткий розподіл компетенцій між Президентом та парламентом. Нестабільність урядів та парламентських коаліцій стала причиною

wahlen. Die fehlende Kompetenzabgrenzung wird gerade in den heutigen Zeiten der Wirtschaftskrise deutlich. Es kommt zu gegenseitigen Schuldzuweisungen und Diskussionen über die Aufgabenverteilung zwischen den Verfassungsorganen.

Wirtschaftsstruktur und Wirtschaftskrise

In den letzten Jahren zeichnete sich die ukrainische Wirtschaft durch besonders hohes Wachstum aus, das zwischen den Jahren 2000 und 2007 durchschnittlich 7% betrug. Die wichtigsten Wirtschaftssektoren sind Metallurgie, Maschinenbau, Nahrungsmittelindustrie und Landwirtschaft. Die Exporte konzentrieren sich auf Metallurgie-, Chemie- und Maschinenbauprodukte und Nahrungsmittel. Die Importe setzen sich vor allem aus mineralischen Brennstoffen, Öl und Ölprodukten, Fahrzeugen, Maschinenbauprodukten und Kunststoffen zusammen. Seit Mai 2008 ist die Ukraine Mitglied der WTO.

Wie einige andere mittel- und osteuropäische Länder wurde auch die Ukraine besonders hart von der weltweiten Finanz- und Wirtschaftskrise getroffen. So fiel das Wirtschaftswachstum im ersten Halbjahr 2009 im Vergleich zum Vorjahreszeitraum um ca. 18%. Die ukrainische Währung verlor etwa 50% ihres Wertes, der Bankensektor wurde stark destabilisiert und es kam zu massiven Produktionseinbrüchen. Als Folge sah sich die Staatsführung gezwungen, ein IMF-Darlehen in Höhe von 16,4 Mrd. US-Dollar zu erbitten.

Internationale Integration

Ein wichtiger Bestandteil der aktuellen ukrainischen Außenpolitik ist die Europäische Integration. Im Jahr 2004 wurde die Europäische Nachbarschaftspolitik (ENP) eingeführt, das EU-Parlament sprach sich Anfang 2005 für eine klare Perspektive für einen ukrainischen EU-Beitritt aus. Dies hatte einen Aktionsplan zur Folge, der Kooperationen auch bei regionalen und internationalen Themen, Außen- und Sicherheitspolitik beinhaltet. 2007 begannen Verhandlungen über eine tiefer gehende Weiterführung des seit 1994 bestehenden Partnerschafts- und Kooperationsabkommens, seit 2008 verhandelt man ebenfalls über ein Freihandelsabkommen (FTA+). Es scheint jedoch, als sei für die EU nur die Stabilität der Ukraine von Bedeutung: Fehlende Zustimmung wichtiger Mitgliedsstaaten und maßgeblicher

häufiger Änderungen der Regierung. Im Jahr 2007 fanden außerparlamentarische Wahlen zum Parlament statt. Die Abgrenzung der Kompetenzen ist unklar und während der Wirtschaftskrise. Es gibt gegenseitige Anschuldigungen und Streitigkeiten über die Aufteilung der Verantwortlichkeiten zwischen den staatlichen Organen.

Struktur der Wirtschaft und Wirtschaftskrise

In den letzten Jahren zeigte die ukrainische Wirtschaft ein starkes Wachstum, das zwischen den Jahren 2000 und 2007 durchschnittlich 7% betrug. Die wichtigsten Wirtschaftssektoren sind Metallurgie, Maschinenbau, Nahrungsmittelindustrie und Landwirtschaft. Die Exporte konzentrieren sich auf Metallurgie-, Chemie- und Maschinenbauprodukte und Nahrungsmittel. Die Importe setzen sich vor allem aus mineralischen Brennstoffen, Öl und Ölprodukten, Fahrzeugen, Maschinenbauprodukten und Kunststoffen zusammen. Seit Mai 2008 ist die Ukraine Mitglied der WTO.

Wie einige andere mittel- und osteuropäische Länder wurde auch die Ukraine besonders hart von der weltweiten Finanz- und Wirtschaftskrise getroffen. So fiel das Wirtschaftswachstum im ersten Halbjahr 2009 im Vergleich zum Vorjahreszeitraum um ca. 18%. Die ukrainische Währung verlor etwa 50% ihres Wertes, der Bankensektor wurde stark destabilisiert und es kam zu massiven Produktionseinbrüchen. Als Folge sah sich die Staatsführung gezwungen, ein IMF-Darlehen in Höhe von 16,4 Mrd. US-Dollar zu erbitten.

Mitglied der Wirtschaft und Wirtschaftskrise

Ein wichtiger Bestandteil der aktuellen ukrainischen Außenpolitik ist die Europäische Integration. Im Jahr 2004 wurde die Europäische Nachbarschaftspolitik (ENP) eingeführt, das EU-Parlament sprach sich Anfang 2005 für eine klare Perspektive für einen ukrainischen EU-Beitritt aus. Dies hatte einen Aktionsplan zur Folge, der Kooperationen auch bei regionalen und internationalen Themen, Außen- und Sicherheitspolitik beinhaltet. 2007 begannen Verhandlungen über eine tiefer gehende Weiterführung des seit 1994 bestehenden Partnerschafts- und Kooperationsabkommens, seit 2008 verhandelt man ebenfalls über ein Freihandelsabkommen (FTA+). Es scheint jedoch, als sei für die EU nur die Stabilität der Ukraine von Bedeutung: Fehlende Zustimmung wichtiger Mitgliedsstaaten und maßgeblicher

Politiker und die allgemeine „Beitrittsmüdigkeit“ der EU machen einen Beitritt der Ukraine in näherer Zukunft unwahrscheinlich.

Der zweite große Pfeiler der ukrainischen Außenpolitik ist das Ziel eines NATO-Beitritts. Eine besondere Partnerschaft bestand bereits vor der „Orangen Revolution“, das 2004 aufgegebene Ziel der Mitgliedschaft wurde 2005 wieder aufgenommen. An diesem Ziel wurde in den Folgejahren festgehalten – trotz starken Widerstandes des damaligen Premierministers Janukowyč und weiter Teile der Bevölkerung. Ein rascher Beitritt der Ukraine wurde auf dem NATO-Gipfel in Bukarest 2008 jedoch abgelehnt. Ein Referendum über den in der Bevölkerung stark umstrittenen NATO-Beitritt ist in Planung, hierzu wurde auch eine Aufklärungskampagne durchgeführt. Diese zeigte jedoch kaum Auswirkungen: So waren auch Anfang 2009 noch ca. 60% gegen den Beitritt zur NATO. Aber auch von Seiten der NATO ist eine Unterstützung des Ukraine-Beitritts umstritten. Viele Mitgliedsstaaten verfolgen eine „Russia first“-Strategie und wollen sich nicht gegen Russland, das den NATO-Beitritt ablehnt, stellen.

Für Russland ist die Ukraine auch 18 Jahre nach der Unabhängigkeit noch immer kein wirkliches Gebiet der Außenpolitik. Die Ukraine ist ein „slawischer Bruder“ und bleibt eine Sphäre von besonderem Interesse – während sich die ukrainische Führung seit der „Orangen Revolution“ von Russland distanziert. Dies führte in jüngster Vergangenheit vermehrt zu Konflikten; unter anderem stellt die Stationierung der Schwarzmeerflotte Russlands auf der Krim besonderes Konfliktpotential dar. Moskau will die militärische Anwesenheit so lange wie möglich verlängern, Präsident Juščenko drängte hingegen auf einen schnellen Abzug. Die Situation wird zudem durch einen hohen Anteil ethnischer Russen auf der Krim verschärft. Dieser und andere Konflikte mit Russland führten im Juni 2009 dazu, dass der russländische Botschafter aus Kiev vom Präsidenten Medvedev bis Ende des Jahres abgezogen wurde. Außer politischer Rhetorik nutzt die Staatsführung Russlands auch wirtschaftliche Druckmittel – und in erster Linie die Abhängigkeit der Ukraine vom Gas und Öl aus Russland.

Festzuhalten ist, dass die Ukraine derzeit zwischen Ost und West gefangen zu sein scheint: Eine Rückorientierung an Russland wird nur von Teilen der Bevölkerung und der politischen Elite unterstützt – und könnte womöglich mit Einschnitten der Souveränität verbunden sein –, aber auch eine Westintegration ist schwer zu realisieren. Die Komplexität der Lage äußert sich nicht zuletzt darin, dass die dargestellten Krisenmomente sich überlagern und gegenseitig bedingen. Stellen politische, wirtschaftliche und kulturelle Aspekte einer „ukrainischen Krise“ das Land vor eine Zerreißprobe?

zagальна „перевантаженість“ ЄС новими членами робить вступ України до ЄС у найближчий час малоімовірним.

Другий важливий напрям української зовнішньої політики – вступ до НАТО. Ще до „Помаранчевої революції“ Україна і НАТО підписали угоду про особливе партнерство, у 2005 році був відновлений курс на вступ до Північноатлантичного альянсу, від якого Україна відмовилась у 2004 р. У наступні роки керівництво країни притримувалося цієї мети, незважаючи на сильний опір тодішнього прем'єр-міністра В. Януковича та значної частини населення. Тим не менш, на саміті НАТО в Бухаресті у 2008 році Україна отримала негативну відповідь щодо швидкого вступу до організації. Питання про вступ до НАТО, ставлення до якого у суспільстві суперечливе, планують винести на референдум; з цього приводу була проведена роз'яснювальна кампанія, яка втім не дала істотних результатів: на початку 2009 року приблизно 60% населення висловилися проти вступу до НАТО. З боку НАТО ставлення до вступу України також не є однозначним. Багато країн-членів Альянсу проводять стратегію „Росія передусім“ („Russia first“) та не хочуть йти проти цієї могутньої держави, що не згодна з вступом України до НАТО.

Для Росії Україна, що вже протягом 18 років є незалежною державою, досі не є по-справжньому об'єктом зовнішньої політики. Росія розглядає її як „молодшого слов'янського брата“ та сферу своїх особливих інтересів, в той час як керівництво України з часів „Помаранчевої революції“ все більше віддаляється від Росії. Останнім часом це все частіше призводить до конфліктів. З них особливо небезпечним є суперечка навколо статусу Чорноморського флоту Росії. Москва, наскільки це можливо, прагне продовжити свою військову присутність. Натомість Президент В. Ющенко наполягає на швидкому виведенні флоту з Севастополя. Ситуація додатково загострюється через те, що серед населення Криму переважають етнічні росіяни. Цей та інші конфлікти призвели до того, що у червні 2009 року Президент Д. Медведєв відкликав російського посла з Києва до кінця року. Окрім політичної риторики керівництво Росії застосовує також економічні важелі впливу, в першу чергу – залежність України від російських нафти та газу.

Необхідно визнати, що Україна зараз перебуває у своєрідній „пастці“ між Сходом та Заходом. Переорієнтація на Росію буде підтримана лише частиною населення та політичної еліти і може бути пов'язана з обмеженням суверенітету України, проте й інтеграцію на Захід не так легко реалізувати. Не в останню чергу складність ситуації полягає в тому, що висвітлені нами кризові аспекти на рівнях політики, економіки та культури є взаємозумовленими та взаємозалежними. Чи витримає Україна це випробування на міцність?

3.2. Thesen

Der zweite Teil der Vorbereitungsaufgabe hatte zum Ziel, einen möglichen Diskussionsraum bzw. potenzielle Entwicklungsszenarien der ukrainischen Gesellschaft bereits im Vorfeld auszuloten. Zu diesem Zweck wurden von jedem Workshop-Teilnehmer zwei Thesen eingefordert, die während des Treffens diskutiert werden konnten und folgende Anforderungen zu erfüllen hatten:

- (1) Die Thesen sollten prägnant sein (Nebensätze aber möglich), eine eindeutige Aussage darstellen (insoweit möglich keine freien Interpretationen oder gar widersprüchliche Deutungen zulassen) und konkrete Angaben enthalten (d.h. keine rein abstrakten bzw. allgemeinen Zusammenhänge thematisieren). Die Forderung nach einem ausdrücklichen Realitätsbezug schloss dabei einen potenziellen „sensationalen“ bzw. spekulativen Charakter nicht aus. Letzterer war sogar (zumindest bei einer der beiden Thesen) erwünscht. Schließlich konnte eine der Thesen normativ sein.
- (2) Die Thesen sollten entweder auf die Situation in der Ukraine (innenpolitische, wirtschaftliche und andere Aspekte) eingehen oder die Einbindung des Landes in inter- bzw. supranationale Strukturen (EU, GUS, WTO, NATO) bzw. Beziehungen zu einzelnen Ländern (Russland, Georgien, USA) thematisieren.
- (3) Die Thesen konnten eine Gegenwartsdiagnose oder eine Zukunftsprognose darstellen – oder auch eine Mischung aus beiden. Auch auf die Vergangenheit konnte Bezug genommen werden, wenn dabei gleichzeitig ein Gegenwartsbezug hergestellt wurde (z. B.: „Die derzeitige Konstellation der Präsidentschaftskandidaten und ihre Popularitätswerte zeugen davon, dass die ›Orangene Revolution‹ endgültig gescheitert ist“). Es war erwünscht, dass zumindest eine der Thesen eine Zukunftsprognose enthielt. Bei der These mit Zukunftsprognose war besonders darauf zu achten, dass sie eine zeitliche Perspektive und konkrete Akteure/Strukturen/Veränderungen angibt.

Zu ihren Thesen lieferten die Teilnehmer eine kurze Erläuterung/Begründung. Der so entstandene Katalog aus 36 Thesen diente während des Workshops als Diskussionsgrundlage möglicher Entwicklungsszenarien bzw. als Argumentationshilfe. Für die Debatten in der zweiten Hälfte des Workshops wurden aus dem Thesenkatalog durch Abstimmung zuerst die „Topthesen“ und im nächsten Schritt die Übungs- und die Turnierthese ausgewählt.

Der nachfolgende Abschnitt bietet eine thematische Auswahl aus dem Thesenkatalog. Die „Topthesen“ bzw. die Turnierthese mit Erläuterungen finden sich im Abschnitt 3.2.2. bzw. 4.

3.2. Тези

Друга частина підготовчого завдання була націлена на виявлення ряду дискусійних питань та елементів можливих сценаріїв розвитку українського суспільства ще до самої зустрічі учасників. Для цього кожен учасник семінару повинен був підготувати дві тези, які могли б під час зустрічі бути відібрані для обговорення і повинні були відповідати наступним критеріям:

- (1) Формулювання мало бути лаконічним (складнопідрядні речення не виключалися), однозначним (тобто по можливості не допускати вільних інтерпретацій і тим більше суперечливих трактувань) і конкретним (це означає: не зупинятися на абстрактних або загальних теоретичних положеннях). Вимога реалістичності тези не виключала її спекулятивного характеру. Деяка „сенсаційність“ (принаймні однієї з двох тез) навіть віталася. Нарешті, тези могли бути нормативними за змістом.
- (2) Тези повинні були стосуватися внутрішньої (політичної, економічної) ситуації в Україні або позиції країни на міжнародній арені: відносини з ЄС, СНД, СОТ, НАТО, а також стосунки з окремими країнами (Росія, Грузія, США).
- (3) Тези могли стосуватись теперішнього стану речей (діагноз) або майбутнього (прогноз) або ж поєднувати ці дві часові перспективи. Звертатися до минулого так само дозволялося, але за умови, що при цьому встановлювався зв'язок із сучасністю (наприклад, „Кандидати у президенти на майбутніх виборах та їх рейтинг свідчать про те, що ›Помаранчева революція‹ остаточно зазнала поразки“). По можливості, хоча б одна з тез повинна була представляти собою прогноз. У цьому випадку важливо було звернути увагу на те, щоб були встановлені часові перспективи та згадані конкретні зміни, діючі особи та структури.

До кожної з тез додавалося коротке обґрунтування. Таким чином, утворений список з 36 тез слугував основою дискусії при обговоренні можливих сценаріїв, а також в якості джерела потенційних аргументів. Шляхом голосування спочатку були визначені „топ-тези“, а потім, на наступному етапі, було відібрано тези для пробної гри-дебатів та для турніру.

Наступний розділ пропонує тематичну вибірку тез. „Топ-тези“ та теза для турніру з коментарями знаходяться в розділі 3.3.2 чи 4.

3.2.1. Eine thematische Auswahl

1. Die Ukraine wird erst einen tiefgreifenden und umfassenden Demokratisierungsprozess erleben, wenn die alten Eliten, die unter Präsident Kučma zentrale Ämter in Politik und Verwaltung bekleidet haben, durch neue, unbelastete Eliten ausgetauscht wurden.
2. Die Orangene Revolution frisst ihre Kinder: Da die mit der „Revolution“ verbundenen Erwartungen größtenteils enttäuscht wurden, besitzt „Orange“ aktuell keinen positiven symbolischen Wert mehr.
3. Von den drei wichtigsten Parteien der Ukraine ist nur die Partei der Regionen langfristig überlebensfähig.
4. Bei den Wahlen in das ukrainische Parlament soll die Wahlbarriere von derzeit drei auf fünf Prozent angehoben werden, damit Programme politischer Parteien ein schärferes inhaltliches Profil erhalten.
5. Um den EU-Beitritt zu beschleunigen, sollte sich die Ukraine Ausgaben für die Popularisierung der ukrainischen Kultur im Ausland leisten.
6. Die EU soll alles daran setzen, der Ukraine während der nächsten Präsidentschaftszeit eine absehbare Beitrittsperspektive zu bieten, wenn sie die ukrainische Demokratie stärken will.
7. Ein Beitritt zur NATO würde der Ukraine mehr schaden als nützen.
8. Die Zweisprachigkeit in der Ukraine wird zu wachsender Inkompetenz sowohl in der ukrainischen als auch in der russischen Sprache führen.
9. Trotz aller Schwierigkeiten der Transformationsgesellschaft hat die Ukraine bessere Dispositionen zur Demokratie als andere postsowjetische Gesellschaften.

3.2.1. Тематична вибірка

1. Україна лише тоді переживе глибокі та всеохоплюючі процеси демократизації, коли стара еліта, яка за часів правління президента Кучми займала керівні посади в політиці та управлінні, буде змінена новою благонадійною елітою.
2. Помаранчева революція зазнала поразки: оскільки пов'язані з „революцією“ очікування в основному не справдилися, „помаранчевий“ на сьогоднішній день більше не має позитивної символічної цінності.
3. Із трьох провідних українських партій лише Партія регіонів здатна протриматися довгий період.
4. Під час парламентських виборів необхідно підвищити існуючий виборчий бар'єр із трьох до п'яти відсотків для того, щоб програми політичних партій набули змістовного характеру.
5. Щоб прискорити вступ України до ЄС, необхідно виділити кошти на популяризацію української культури за кордоном.
6. Якщо ЄС хоче закріпити демократію в Україні, то він повинен докласти усіх зусиль для того, щоб під час наступного президентського періоду запропонувати Україні реальну перспективу вступу.
7. Вступ до НАТО більше зашкодив би, ніж допоміг Україні.
8. Двомовність в Україні призведе до зростаючої некомпетентності у володінні як українською, так і російською мовами.
9. Не зважаючи на всі труднощі трансформаційних процесів у суспільстві, Україна більше схильна до демократії, ніж інші пострадянські країни.

3.2.2. „Топ-тези“

Максим Расамакін

Україна не може дозволити собі вести багатовекторну політику, якщо Вона хоче й надалі йти шляхом європейської інтеграції.

Від початку незалежності Україна намагалася одночасно працювати в різних напрямках. І це мало сенс. Хоч і були прагнення йти на Захід, проте не було можливості відректися від „братерства“ зі своїм східним сусідом. Захід пообіцяв Україні захист і надавав допомогу. Росія захищала власні інтереси, які стосувалися економічної політики. Зовнішня політика українського уряду (в основному за президента Кучми) у політологічних аналізах отримала назву „багатовекторної“.

Сьогодні незалежній Україні виповнюється майже два десятиліття. Було вирішено немало проблем, пережито „революцію“ і тепер Україна має вирішити у якому напрямку рухатись (або який вектор руху обрати). Мова йде про „або..., або“: інтеграція до Євросоюзу чи тісніші стосунки з Росією. Нове українське керівництво має якомога швидше зробити вибір і працювати в обраному напрямку. Країна більше не може витратити час на коливання і невизначеність у зовнішній політиці.

Існує думка, що Україна має зберігати нейтралітет. Я вважаю, що це було б дуже розважливе і консенсусне рішення, яке б задовільнило багатьох, проте воно є мало вірогідним. Україна геополітично знаходиться між сферами впливу ЄС і Росії, на стику двох культур: східної та західної. Тому Україна сьогодні стала чимось на зразок буферної зони, і це має сильний вплив на її зовнішню та, що є не менш важливим, на внутрішню політику.

Одновекторний напрямок зовсім не означає розрив відносин з іншим сусідом. Це означає лише те, що зовнішньополітичні дії мають бути спрямовані на досягнення конкретної цілі, про яку необхідно заявити відповідним чином, оскільки без подібної цілеспрямованої комунікації важливі кроки не отримують належного розуміння і сприйняття. Слід також зазначити, що стабільні та продуктивні партнерські відносини позитивно позначаються на стосунках з іншими партнерами. Міжнародна довіра, зростаючи, сприяє легітимації зовнішньополітичного курсу та внаслідок цього внутрішньополітичному консенсусу та усвідомленню своєї ідентичності. Сьогодні ЄС виглядає у цьому більш зацікавленим, ніж авторитарний уряд Росії. Стабільність і єдність, з іншого боку, є основними вимогами для початку і продовження переговорів про вступ до ЄС. Навіть якщо наразі ЄС не пропонує Україні конкретних перспектив, якщо Україна взагалі хоче розвиватися в цьому напрямку, вона більше не повинна вести багатовекторну політику.

3.2.2. „Top-Thesen“

Maksym Rassamakin

Die Ukraine soll sich keine Mehrvektorenpolitik leisten, wenn sie die EU-Integration fortsetzen will.

Seit ihrer Unabhängigkeit versuchte die Ukraine, in mehrere Richtungen gleichzeitig zu gehen. Das hatte auch Sinn: Man wollte zwar nach Westen, konnte sich aber nicht von der „Verwandtschaft“ mit dem östlichen Nachbarn lossagen. Der Westen versprach der Ukraine Schutz und leistete Hilfe. Russland vertrat eigene Interessen, die es auch mit seiner Wirtschaftspolitik verband. Das außenpolitische Lavieren der ukrainischen Führung (insbesondere unter dem Präsidenten Kučma) wurde in den politikwissenschaftlichen Analysen als „Mehrvektorenpolitik“ bezeichnet.

Nun besteht die unabhängige Ukraine fast zwei Jahrzehnte lang, sie hat viele Probleme überwunden, eine „Revolution“ überlebt und muss sich endlich für eine Richtung bzw. einen „Vektor“ entscheiden. Es geht um ein Entweder-Oder: die Integration in die EU oder eine engere Partnerschaft mit Russland. Die neue ukrainische Führung soll ihre Wahl möglichst bald treffen und sich darauf festlegen, um konsequent und erfolgreich in eine Richtung hin zu arbeiten. Das Land kann keine Zeit mehr für einen Schaukel- und Schlingerkurs in der Außenpolitik verschwenden.

Es gibt die Meinung, dass die Ukraine neutral bleiben soll. Dies wäre aus meiner Sicht zwar eine für das Land willkommene und konsensfähige Lösung, sie scheint aber unmöglich: Die Ukraine befindet sich geopolitisch genau zwischen der EU und der von Russland getragenen Einflussosphäre und kulturell zwischen dem „Westen“ und dem „Osten“. Sie ist deswegen gegenwärtig zu einer Art Pufferzone geworden, was starke Auswirkungen sowohl auf die Außen-, als auch – und dies ist nicht weniger entscheidend – auf die Innenpolitik hat.

Eine Ausrichtung nach einem bestimmten Vektor bedeutet nicht zwangsläufig, dass man Beziehungen zu dem Nachbarn „auf der anderen Seite“ abbricht. Es soll nur heißen, dass man die Außenpolitik nach einem klar definierten Ziel ausrichtet – und dies auch entsprechend kommuniziert, denn ohne zielbewusste Kommunikation werden bestimmte wichtige Schritte nicht wahrgenommen oder falsch interpretiert. Außerdem gilt: Stabile und fruchtbare Partnerschaften wirken sich tendenziell positiv auf die Beziehungen mit anderen Partnern aus. Internationales Vertrauen steigt und trägt zur Legitimation des außenpolitischen Kurses und als Folge zur innenpolitischen Konsens- und Identitätsfindung bei. Gegenwärtig scheint die EU mehr daran interessiert zu sein, als die autoritäre Führung Russlands. Stabilität und Einheit sind aber andererseits auch Grundvoraussetzungen für die Aufnahme und Fortführung von EU-Beitrittsverhandlungen. Auch wenn die EU der Ukraine derzeit keine klare Beitrittsperspektive bietet: Will die Ukraine sich in diese Richtung überhaupt entwickeln, sollte sie sich keine Mehrvektorenpolitik mehr leisten.

Катерина Суржикова

Політика нового президента – чи то Тимошенко, чи Януковича – призведе до послаблення європейського курсу української політики.

У січні 2010 року в Україні відбудуться чергові вибори президента. Найбільші шанси посісти місце Віктора Ющенка мають два кандидати: Юлія Тимошенко та Віктор Янукович. Однак, для зовнішньої політики ім'я переможця навряд чи буде вирішальним – реальна можливість вийти зі сфери російського впливу та інтегруватись на Захід Україна, з великою вірогідністю, не отримає ні за Тимошенко, ні за Януковича. Членство в ЄС, позначене в програмах обох кандидатів як важлива ціль зовнішньої політики, здається насправді лише передвиборчим маневром. Теперішнє кризове становище в країні не залишає українським політикам багато простору для дій і спонукає їх до розбудови партнерських стосунків на Сході. Для цього є наступні причини:

По-перше, й далі погіршуються й без того напружені російсько-українські стосунки. Російські політики вимагають орієнтації зовнішньої політики України в першу чергу на Схід. І оскільки вплив Росії в Україні, як і раніше, залишається досить великим, російська політична еліта має великі шанси цілком відновити тут власну сферу впливу. Слід очікувати, що Росія скористається цією можливістю.

По-друге, Україна належить до країн, що найбільше постраждали від глобальної економічної кризи. Це означає, що завдання нового президента в першу чергу має полягати в уникненні подальших економічних ускладнень. Для цього налагоджені стосунки з Росією, знову ж таки, є необхідною умовою; серед іншого тому, що Україна тільки в цьому випадку зможе розраховувати на кредит від Росії та нарешті покласти край суперечкам щодо газу.

Третій вагомий аргумент для українського уряду провадити проросійську політику випливає зі стриманої позиції західної Європи щодо політичних та економічних процесів і проблем в Україні. Чітка перспектива на вступ в ЄС на сьогодні відсутня і не передбачається в майбутньому.

Поряд з „об'єктивними“ причинами слід врахувати ряд „суб'єктивних“ моментів: у разі перемоги Януковича на президентських виборах наближення до Росії здається вирішеною справою: виходець з Донецького регіону весь час виказував свою симпатію до Кремля, „курс на Схід“ був та є одним з пріоритетів його партії.

У випадку Юлії Тимошенко ситуація дещо складніша. Під час Помаранчевої революції політик уособлювала символ українського націоналізму, відверто відстоюючи свої антиросійські погляди. Пізніше, під час війни в Південній Осетії, у час, коли президент Ющенко жорстко критикував дії Росії й однозначно підтримував сторону Грузії, прем'єр-міністр Тимошенко несподівано зайняла нейтральну позицію. Згодом вона знову і знову наголошувала на необхідності конструктивної співпраці з Російською Федерацією, все частіше проявляла готовність до коаліції з Януковичем. Йшлося при цьому про тимчасовий

Kateryna Surzhykova

Die neue Präsidentschaft – sei es von Tymošenko oder von Janukovyč – wird zur Schwächung des europäischen Vektors der ukrainischen Politik führen.

Im Januar 2010 finden in der Ukraine die nächsten Präsidentschaftswahlen statt. Als aussichtsreichste Kandidaten für die Nachfolge von Viktor Juščenko gelten Julija Tymošenko und Viktor Janukovyč. Außenpolitisch gesehen ist es jedoch nicht entscheidend, wer von den beiden gewinnt – eine realistische Chance, sich aus der russischen Einflussosphäre zu lösen und in den Westen zu integrieren, bekommt die Ukraine mit sehr hoher Wahrscheinlichkeit weder unter Tymošenko noch unter Janukovyč. Die EU-Mitgliedschaft wird zwar in den Wahlprogrammen beider Hauptkandidaten als ein wichtiges Ziel ihrer Außenpolitik angegeben. Doch in Wirklichkeit scheint dieser Punkt nur ein Wahlkampfmanöver zu sein. Die gegenwärtige Krisensituation im Lande lässt den ukrainischen Politikern nicht viel Spielraum und zwingt sie nahezu, die Partnerschaft im Osten auszubauen. Dafür gibt es mehrere Gründe:

Erstens verschlechtert sich das ohnehin angespannte russisch-ukrainische Verhältnis weiterhin. Die Politiker in Russland fordern, die ukrainische Außenpolitik müsse in erster Linie nach Osten orientiert sein. Und da der Einfluss Russlands in der Ukraine nach wie vor ziemlich stark bleibt, ist die Chance der russischen politischen Elite, die Ukraine wieder vollständig in die eigene Einflusszone einzugliedern, immer noch sehr hoch. Es ist zu erwarten, dass sie diese Chance nutzen wird.

Zweitens gehört die Ukraine zu den von der globalen Wirtschaftskrise am ärgsten gebeutelten Ländern. Das bedeutet für den neuen Präsidenten in erster Linie, dass es weitere wirtschaftliche Komplikationen möglichst zu vermeiden gilt. Dafür wiederum sind gute Beziehungen mit Russland derzeit eine unabdingbare Voraussetzung – unter anderem deswegen, weil die Ukraine nur in diesem Fall mit einem Kredit von Russland rechnen und den Gasstreiten ein Ende setzen kann.

Ein drittes gewichtiges Argument für die ukrainische Staatsführung, pro-russische Politik zu führen, rührt aus der zurückhaltenden Position des westlichen Europas gegenüber den politischen und wirtschaftlichen Prozessen und Problemen in der Ukraine. Eine klare EU-Beitrittsperspektive fehlt und scheint nicht in Sicht.

Neben den „objektiven“ Gründen gibt es auch relevante „subjektive“ Momente: Sollte Viktor Janukovyč die Präsidentschaftswahlen gewinnen, so scheint die Wiederannäherung an Russland eine beschlossene Sache: Der Mann aus dem Donezk-Becken zeigte schon immer seine Sympathie zum Kreml, der „östliche Vektor“ stellt nach wie vor eine der Prioritäten seiner Partei dar.

Im Falle Julija Tymošenko erweist sich die Lage als etwas komplizierter. Während der „Orangen Revolution“ galt die Politikerin als Symbolfigur des ukrainischen Nationalismus, indem sie bewusst eine entschieden antirussische Haltung angenommen hat. Später, während des Krieges in Südossetien, in der Zeit, als Präsident Juščenko das Vorgehen Russlands im Konflikt scharf kritisierte und sich eindeutig auf die Seite Georgiens stellte, nahm Premierministerin Tymošenko überraschenderweise die neutrale

маневр, що дозволив би їй за короткий термін заручитися підтримкою виборців, чи про добре продуману тактику, за допомогою якої Тимошенко планує вивести країну з кризи – результат в обох випадках обіцяє бути одним і тим самим: Українцям знову треба буде відмовитись від сподівань на послідовну і швидку європейську інтеграцію та пов'язані з нею підвищення та поширення добробуту, принаймні на 5 років – на час наступного президентства.

Ксенія Урсулєнко

■ **Україна має вести „проросійську” політику задля збереження свого значення на міжнародній арені та забезпечення стабільних відносин з Європейським Союзом.**

Одразу хочу зазначити, у якому розумінні використовується вислів „проросійська політика”, який на перший погляд звучить дещо провокаційно чи навіть реакційно. Під цим словосполученням розуміється активна підтримка такої української зовнішньої політики, яка скерована на послаблення напруги між двома державами та є більш чітко продуманою й послідовною. Адже саме непослідовне ставлення України до Росії в останні роки призвело до неоднозначного зовнішньополітичного курсу, який часто критикують як багатовекторну політику.

Я стверджую, що для української зовнішньої політики – принаймні на найближче майбутнє – відносини з Росією є не менш значущими, ніж зв'язки з ЄС. Проте це не означає, що ці вектори є взаємовиключними. Навпаки, побоювання викликає те, що без дружніх стосунків зі східним сусідом Україна навряд чи зможе утвердити своє значення на міжнародній арені та забезпечити стабільні відносини з ЄС. Обґрунтування цієї тези слід здійснювати з огляду на два кола інтересів: з одного боку, інтересів Росії, з іншого, – Євросоюзу.

Виходячи з обставин, у найближчий час Росія намагатиметься і надалі тримати Україну у сфері свого впливу тому, що Україна може створити своєму східному сусідові неприємні проблеми якнайменш у двох питаннях: по-перше, нанести шкоду іміджеві надійного енергопостачальника для Європи; по-друге, створити напругу у діалозі Росії та НАТО, який і без того не завжди протікає гладко. Таким чином, вплив на Україну означає для Росії, окрім іншого, контроль у цих двох питаннях.

Що стосується інтересів сусіднього ЄС у цьому контексті, то, зважаючи на все, проблеми України аж ніяк не постають першочерговими. Європейський Союз передусім зацікавлений у стабільності бізнес-партнерів. Напруга у російсько-українських відносинах може віддзеркалитись у газових кризах, від яких у свою чергу можуть постраждати європейські країни, оскільки приблизно

Position ein. Später betonte sie immer wieder die Notwendigkeit einer konstruktiven Zusammenarbeit mit der Russischen Föderation, zeigte immer öfter die Bereitschaft, auch mit Janukovyč eine Koalition zu bilden. Ob es sich dabei um ein zeitweiliges Manöver handelte, das ihr kurzfristig erlaubte, erfolgreich auf Stimmenfang zu gehen, oder um eine gründlich überlegte Taktik, mit der Tymošenko das Land aus der akuten Krise führen will – das kurz- bis mittelfristige Ergebnis scheint das gleiche zu sein: Hoffnungen auf konsequente und zügige europäische Integration und die damit verbundene Steigerung und Verbreitung des Wohlstandes müssen zunächst einmal aufgegeben werden. Zumindest für die nächste Präsidentschaftszeit in der Ukraine (5 Jahre).

Kseniia Ursulenko

■ **Die Ukraine muss „pro-russische” Politik führen, um ihre Bedeutung auf dem Schauplatz des internationalen Geschehens und stabile Beziehungen mit der EU aufrechterhalten zu können.**

Gleich zu Beginn möchte ich klären, was mit dem Ausdruck „pro-russische Politik”, der zunächst provokativ bzw. rückschrittlich klingen mag, genau gemeint ist. Dieser Ausdruck steht für die aktive Unterstützung einer solchen ukrainischen Außenpolitik, die auf Entspannung der Beziehungen zwischen den beiden Staaten abzielt und dabei durchdachter und konsequenter ist als bisher. Gerade die inkonsequente ukrainische Haltung gegenüber Russland führte auch in den letzten Jahren zum außenpolitischen Schaukelkurs, der so oft als mehrvektorielle Politik kritisiert wurde.

Ich behaupte, dass für die ukrainische Außenpolitik – zumindest auf absehbare Zeit – die Beziehungen mit Russland nicht weniger bedeutsam sein sollen als die mit der EU, was allerdings nicht unbedingt einen Tradeoff zwischen den beiden Richtungen bedeutet. Es ist umgekehrt sogar zu befürchten, dass es ohne freundschaftliche Beziehungen mit dem östlichen Nachbarn für die Ukraine kaum möglich sein wird, ihre Bedeutung auf dem Schauplatz des internationalen Geschehens ausbauen und stabile Beziehungen mit der EU aufrechterhalten zu können. Die Begründung dieser These muss zwei Interessenlagen berücksichtigen: die Interessen Russlands einerseits und die der EU andererseits.

Allem Anschein nach wird Russland in absehbarer Zukunft weiterhin bestrebt sein, die Ukraine nicht aus seinem Einflussgebiet zu verlieren. Denn es gibt zwei wichtige Bereiche, in denen die Ukraine dem östlichen Nachbarn unangenehme Probleme bereiten könnte: erstens bei der Frage der Verlässlichkeit Russlands als Energielieferant für Europa und zweitens im Dialog zwischen Russland und der NATO, der sich ohnehin streckenweise schwierig gestaltet. Einfluss auf die Ukraine bedeutet also für Russland unter anderem Kontrolle in diesen beiden Fragen.

Was die Interessen der EU-Nachbarn in diesem Zusammenhang betrifft, so scheinen die Probleme der Ukraine für die EU eher randständig zu sein. Die EU ist in erster Linie an der Stabilität ihrer Geschäftspartner interessiert. Spannungen in den ukrainisch-russischen Beziehungen können sich in Gaskrisen entladen, von denen wiederum das ganze Europa in

80% природного газу з Росії транспортується саме через Україну. Проте кризи у газових питаннях шкодять Україні не менше, ніж міжнародному іміджеві Росії. Ідея прокладання нового газопроводу „Північний потік“ через Балтійське море була підтримана єврокраїнами, і передусім Німеччиною, не в останню чергу задля того, щоб зменшити залежність у цьому питанні від України. Німецька політична позиція „Russia first“ проявляється водночас й у деяких субтильних формах, як показує приклад з недалекого минулого: у серпні 2009 року під час зустрічі у Сочі канцлер Німеччини Ангела Меркель відповіла мовчанням на критичне зауваження президента Росії Дмитра Медведєва стосовно України. Українські та міжнародні ЗМІ розцінили таку реакцію як прояв політики потурання, яка надає перевагу економічним інтересам перед подальшою емансипацією України.

У такій ситуації українському керівництву не слід відмовлятися від дружніх стосунків з Росією, навпаки, такі стосунки необхідно розвивати, щоб пізніше вийти на світову арену в якості стабільної держави. Отже, „проросійська“ політика в ніякому разі не означає автоматичну відмову від Євроінтеграції.

В контексті двосторонніх відносин із східним сусідом „проросійська політика“ на сьогодні означає також і намагання поліпшити ситуацію в плані символічної політики задля того, щоб керівництво Росії не могло безперешкодно заручитися підтримкою населення відносно своєї політики стосовно України. Згідно з даними московського Левада-центру у вересні 2009 року 44% росіян ставилися до України „негативно“ або „скоріше негативно“. У листопаді 2008 року 50% населення Росії вважали Україну ворожою до власної країни державою. У формулюванні таких установок важлива роль належить державним ЗМІ. Через це приязний тон у спілкуванні з Росією на різних рівнях, на мою думку, говоритиме швидше про політичну розважливність, аніж про слабкість у політиці, інші ж позиції у цьому питанні видаються непродуктивними.

Mitleidenschaft gezogen werden kann, da durch die Ukraine etwa 80% des Gases aus Russland transportiert wird. Nicht weniger als dem internationalen Ansehen Russlands schaden diese Krisen der Ukraine. Die neue Ostsee-Pipeline „Nord Stream“ wurde durch die europäischen Staaten, und allem voran Deutschland, nicht zuletzt deswegen unterstützt, um die Abhängigkeit von der Ukraine zu reduzieren. Deutsche „Russia first“-Politik äußert sich auch in subtileren Formen, wie ein Beispiel aus jüngster Vergangenheit zeigt: Während eines Treffens in Soči im August 2009 antwortete Bundeskanzlerin Merkel auf die kritische Anmerkung des russischen Präsidenten Medvedev gegenüber der ukrainischen Regierung mit Schweigen. Ukrainische und internationale Medien werteten das als Nachsichtspolitik, die den wirtschaftlichen Interessen Vorrang vor der weiteren Emanzipation der Ukraine gewährt.

In einer solchen Situation kann die ukrainische Führung auf freundschaftliche Beziehungen mit Russland nicht verzichten, ja sie muss sie ausbauen, um als ein stabiles Land auf der internationalen Bühne auftreten zu können. „Pro-russische“ Politik bedeutet also auf keinen Fall automatisch den Verzicht auf die europäische Integration.

Im Kontext bilateraler Beziehungen mit dem östlichen Nachbarn bedeutet „pro-russische“ Politik derzeit unter anderem Bemühungen im Bereich symbolischer Politik, damit die politische Führung Russlands für ihre Ukraine-Politik nicht allzu leicht eine breite öffentliche Unterstützung in Russland finden kann. Dabei äußerten im September 2009 laut einer Repräsentativuntersuchung des Levada-Instituts in Moskau 44% der russischen Bevölkerung eher schlechte oder sehr schlechte Einstellungen gegenüber der Ukraine. Im November 2008 haben 50% der Bevölkerung Russlands die Ukraine als ein feindseliges Land gegenüber dem eigenen Land bezeichnet. Berichterstattung in den staatlichen Massenmedien spielt in dieser Frage eine besonders wichtige Rolle. Ein freundschaftlicherer Ton in der Kommunikation mit Russland auf verschiedenen Ebenen würde also m. E. eher von politischer Cleverness als von Rückgratlosigkeit zeugen und wäre alles andere als kontraproduktiv.

Данило Білик

■ **Відкрита і довготривала конфронтація між Україною та Росією призведе до об'єднання України та посилення національної ідентичності.**

Чим довше обидві держави – Україна і Росія – існують без „радянського даху“, тим більше вони нарізно розвиваються у політичному та соціальному аспектах. Пошук власної ідентичності народів цих країн триває вже майже двадцять років. За цей час відбулися певні зміни у самоусвідомленні кожного окремого представника населення обидвох країн. Незважаючи на те, що й досі на пострадянських теренах проживає чимало людей, які були сформовані як „Homo Sovieticus“, прагнення комуністичного режиму створити новий, „радянський“, народ, уже канули в Лету. Як в Україні, так і в Росії переважна більшість населення ідентифікує себе із окремим – українським чи російським – народом. І не в останню чергу завдяки взаємному відмежуванню.

Для українців таке відмежування мало б бути дедалі легшим і логічнішим, адже зовнішня політика Росії останніми роками стала чи не „антиукраїнською“. Майже щодня російські телеканали демонструють кадри, які зображують життя і політичну ситуацію в Україні як „паталогічні“. Адже йдеться про уявну боротьбу між українськими „націоналістами“ (під ними розуміють більшість представників влади) та проросійською „опозицією“, про авторитаризм прем'єр-міністра Юлії Тимошенко та надзвичайно низьку суспільну підтримку Президента Віктора Ющенка. У разі якщо таке напруження (нехай і частково створене ЗМІ) між двома країнами зростатиме, це може призвести до довготривалого політичного (або навіть військового) конфлікту.

Такий конфлікт посилить українську національну ідентичність, адже він підштовхне населення до прийняття рішення, на якому боці цього конфлікту варто „боротися“, за чи проти „українського проекту“. У цьому разі велику роль відіграють також і зовнішні чинники. Так звані європейські компоненти національної ідентичності (у тій формі, в якій вони існують, приміром, у Польщі) можуть також об'єднати українське суспільство. Росія, яка намагається виступити чимось на кшталт „євразійської противаги“ для Заходу та ЄС, в цьому випадку також підсилить невідворотність вибору „або-

Danylo Bilyk

Eine offene und dauerhafte Konfrontation zwischen der Ukraine und Russland wird zur Vereinigung der Ukraine und Stärkung der nationalen Identität führen.

Je länger die beiden Staaten – die Ukraine und Russland – ohne „sowjetisches Dach“ bestehen, desto weiter entwickeln sie sich politisch und gesellschaftlich auseinander. Die Suche nach der jeweils eigenen Identität währt schon seit fast zwei Jahrzehnten. In dieser Zeit fanden Veränderungen im Bewusstsein jedes einzelnen Mitglieds der beiden Völker statt. Obwohl noch viele der derzeit in den postsowjetischen Staaten lebenden Menschen stark von der Ideologie des „Homo Sovieticus“ geprägt wurden, ist die Vision des kommunistischen Regimes, ein neues „Volk“ – das sowjetische Volk – zu erschaffen, mittlerweile doch Geschichte. In der Ukraine und in Russland identifizieren sich die meisten Menschen derzeit als jeweils ukrainisches und russisches Volk – und zwar nicht zuletzt durch wechselseitige Abgrenzung.

Den Ukrainern dürfte diese Abgrenzung in den letzten Jahren sogar immer leichter gefallen sein, während die Außenpolitik Russlands nahezu „antiukrainisch“ wurde. Fast jeden Tag zeigen russische Fernsehsender Bilder, die das Leben und die politische Lage in der Ukraine als „krank“ darstellen. Es geht dabei um vermeintliche Auseinandersetzungen zwischen ukrainischen „Nationalisten“ (angeblich die Mehrheit der Staatsführung) und pro-russischer „Opposition“, um den Autoritarismus der Premierministerin Julija Tymoschenko und dramatisch schlechte Popularitätswerte des Präsidenten Viktor Juščenko. Sollten sich die – teilweise medial konstruierten – Spannungen zwischen den beiden Ländern verstärken, kann dies sogar zu einem dauerhaften politischen (oder sogar militärischen) Konflikt führen.

Ein solcher Konflikt wird die nationale ukrainische Identität stärken, weil er der Bevölkerung die Entscheidung abverlangt, auf welcher Seite zu „kämpfen“ ist. Dies bedeutet, sich entweder für oder gegen das „ukrainische Projekt“ zu entscheiden. Auch andere äußere Faktoren spielen in diesem Fall eine große Rolle. Die europäische Komponente der nationalen Identität (in der Form, wie sie z.B. in Polen existiert) könnte das ukrainische Volk ebenfalls vereinigen. Russland, das sich als eine Art „eurasisches Gegengewicht“ zum Westen und der EU zu definieren versucht, verschärft auch hier das Entweder-Oder. Wenn die EU aufrichtig daran interessiert ist, dass die Ukraine aus einem gespaltenen Problemland zu

або". У разі, якщо ЄС буде відверто зацікавлений у тому, аби Україна перетворилася із розшматованої проблемної країни у стабільного та готового до співпраці партнера, він буде змушений також підтримувати консолідацію молодого демократичної держави і її економічні реформи. Нестабільність же у такій великій та густонаселеній країні може бути небезпечною для ЄС.

Останній аргумент на користь об'єднання України у разі довготривалого конфлікту з Росією – це, не в останню чергу, (східно-)українські олігархи, які в потенційній геополітичній формації („Східна Україна“ плюс Росія) позбудуться наявного рівня впливу.

Зрештою, можливий також інший сценарій розвитку подій, незважаючи на те, що я вважаю його менш ймовірним: якщо станеться так, що дві держави на місці сучасної України будуть більш стабільними, ніж нинішня формація, і виявиться, що ЄС неготовий розігрувати карту хороших стосунків із Росією, а також зводити до купи політичні та культурні суперечності в сучасній Україні в рамках „цивілізаторської єдності“ (у порівнянні із наступом тезою), то розпад України може справити навіть „цілющий вплив“ на суспільство. Згідно з цим уявним сценарієм представлена теза мала б місце лише частково: Якщо б Україна розділилася, ідентифікація могла б відбутися і в двох окремих країнах, а політична влада мала б кращі підстави для легітимації.

Іван Іващенко

Рівновагу незалежної української державності постійно підважують дві відмінні цивілізаційні ідентичності, котрі співіснують в українському суспільстві. Приєднання України до ЄС та НАТО неможливе доти, доки ці дві ідентичності співіснують в одному життєвому просторі.

Ідентичність (індивідуальна, і колективна як наслідок індивідуальної) є рефлексивною поведінкою, котра утворює критичну дистанцію до самості або визначеної групи „самостей“. Отже, вона є своєрідною самодистанцією, яка становить передумову індивідуальної та колективної раціональної поведінки. Така самодистанція є мовним конструктом, оскільки мова є не лише засобом комунікації, а й містить присутні світоглядні настанови, що як такі визначають соціальну поведінку різних груп. У цьому розумінні цивілізаційну ідентичність можна визначити як мережу мовних ігор (Л. Вітгенштайн).

З історичної перспективи, мовна єдність країни пришвидшує розвиток сучасних демократичних інституцій. Тому для подальшої демократизації та міжнародної інтеграції України вирішальним є той факт, що там співіснують дві цивілізаційні ідентичності, відповідно й дві універсальні мови, які одна одну виключають. Цивілізаційне джерело, яке пов'язане з російською мовою, позначене тим, що воно повсякчас бере під сумнів необхідність української незалежності. Приєднання України до ЄС та НАТО врешті означає вибір іншої цивілізаційної моделі подальшого розвитку

ємим стабільним і кооперативним сусідом, який повинен підтримувати консолідацію молодого демократичного суспільства та її економічні реформи. Нестабільність і густонаселеність країни можуть бути небезпечними для ЄС.

Останній аргумент на користь об'єднання України у разі довготривалого конфлікту з Росією – це, не в останню чергу, (східно-)українські олігархи, які в потенційній геополітичній формації („Східна Україна“ плюс Росія) позбудуться наявного рівня впливу.

Зрештою, можливий також інший сценарій розвитку подій, незважаючи на те, що я вважаю його менш ймовірним: якщо станеться так, що дві держави на місці сучасної України будуть більш стабільними, ніж нинішня формація, і виявиться, що ЄС неготовий розігрувати карту хороших стосунків із Росією, а також зводити до купи політичні та культурні суперечності в сучасній Україні в рамках „цивілізаторської єдності“ (у порівнянні із наступом тезою), то розпад України може справити навіть „цілющий вплив“ на суспільство. Згідно з цим уявним сценарієм представлена теза мала б місце лише частково: Якщо б Україна розділилася, ідентифікація могла б відбутися і в двох окремих країнах, а політична влада мала б кращі підстави для легітимації.

Іван Івашченко

Das Gleichgewicht der unabhängigen ukrainischen Staatlichkeit wird stets durch zwei abweichende zivilisatorische Identitäten, die in der ukrainischen Gesellschaft nebeneinander bestehen, zerstört. Der Beitritt der Ukraine zur EU und NATO ist unmöglich, solange diese zwei Identitäten in einem Lebensraum koexistieren.

Ідентичність (індивідуальна, і колективна як наслідок індивідуальної) є рефлексивною поведінкою, котра утворює критичну дистанцію до самості або визначеної групи „самостей“. Отже, вона є своєрідною самодистанцією, яка становить передумову індивідуальної та колективної раціональної поведінки. Така самодистанція є мовним конструктом, оскільки мова є не лише засобом комунікації, а й містить присутні світоглядні настанови, що як такі визначають соціальну поведінку різних груп. У цьому розумінні цивілізаційну ідентичність можна визначити як мережу мовних ігор (Л. Вітгенштайн).

З історичної перспективи, мовна єдність країни пришвидшує розвиток сучасних демократичних інституцій. Тому для подальшої демократизації та міжнародної інтеграції України вирішальним є той факт, що там співіснують дві цивілізаційні ідентичності, відповідно й дві універсальні мови, які одна одну виключають. Цивілізаційне джерело, яке пов'язане з російською мовою, позначене тим, що воно повсякчас бере під сумнів необхідність української незалежності. Приєднання України до ЄС та НАТО врешті означає вибір іншої цивілізаційної моделі подальшого розвитку

країни. Тобто йдеться не лише про економічну та політичну (західну) інтеграцію, а й про культурну і наукову інтеграцію.

Українські політики безпосередньо репрезентують сучасну роз'єднаність українського суспільства на керівній площині і не в змозі безперешкодно взаємодіяти. З одного боку, вони пов'язані особистими домовленостями у межах груп, які вони представляють, з другого, – це, як на мене, найважливіше – вони належать до відмінних цивілізаційних ідентичностей, тобто вони навантажені різними переданими та інституціоналізованими кліше та передсудами.

Зрозуміло, постає питання, як можна зменшити чи усунути цю загрозливу суспільну напругу. Рішення просте і водночас дуже складне: методом поступового створення спільної для усього суспільства „мовної гри“, у межах якої пануватиме винятково одна цивілізаційна ідентичність.

Артем Йовенко

■ **Українці не зацікавлені у боротьбі з корупцією, тому що на сьогодні вона є однією з стратегій виживання.**

Для України корупція означає не лише не дотримання обов'язків посадовими особами чи особами, що приймають рішення у економіці задля власного збагачення, але також існування цілої тіньової системи неформальних законів та норм поряд з формальними правилами гри. Існують шаблони поведінки, які можна назвати корупційними, але не нелегальними. Така корупційна система – це диференційоване і складне явище, яке покриває всі сектори суспільства.

Кожній *окремій людині* видається не можливим реалізувати свої права та інтереси нормальним, тобто „легальним“ шляхом. Як результат ніхто не протестує, адже може самотужки лишитися у цій ролі і швидко виглядатиме дурнем. Для України корупція є джерелом нерівності. Парадоксально, що одночасно саме корупція вирівнює відчутну нерівноправність чи за нетрадиційним формулюванням: „вирішує проблеми“. А проблем у україн-

folglich die Wahl eines anderen zivilisatorischen Modells der Weiterentwicklung des Landes. D. h. es geht nicht nur um die wirtschaftliche und politische (West-)Integration, sondern auch um kulturelle und nicht zuletzt wissenschaftliche Integration.

Die ukrainischen Politiker, indem sie die gegenwärtige Gespaltenheit der ukrainischen Gesellschaft auf der Führungsebene unmittelbar repräsentieren, können nicht reibungslos zusammen agieren. Einerseits werden sie durch persönliche Vereinbarungen innerhalb der Gruppen, die sie vertreten, gebunden, andererseits – und das ist m. E. das Wichtigste – bekennen sie sich zu abweichenden zivilisatorischen Identitäten, d. h. sie werden durch verschiedene tradierte und institutionalisierte Klischees und Vorurteile belastet.

Selbstredend entsteht die Frage, wie man diese gefährliche gesellschaftliche Spannung mildern, bzw. auflösen kann. Die Lösung ist einfach und zugleich sehr schwer: durch allmähliche Erschaffung eines für die ganze Gesellschaft gemeinsamen „Sprachspiels“, innerhalb dessen lediglich eine zivilisatorische Identität dominiert.

Artem Iovenko

■ **Die Ukrainer haben kein Interesse an der Bekämpfung der Korruption, da diese derzeit eine der zentralen Überlebensstrategien der Menschen darstellt.**

Korruption bedeutet in der Ukraine nicht nur Pflichtverletzung von Beamten oder Entscheidungsträgern der Wirtschaft zum Zwecke der Selbstbereicherung, sondern die Existenz eines ganzen „Schattensystems“ informeller Gesetze und Normen neben den formellen Spielregeln. So gibt es Verhaltensmuster, die als korrupt bzw. klientelistisch, aber nicht als illegal bezeichnet werden können. Ein solches Korruptionssystem ist eine ausdifferenzierte und komplizierte Erscheinung, die alle Bereiche der Gesellschaft überschattet.

Jedem *einzelnen Menschen* erscheint es dabei unmöglich, seine Rechte und Interessen auf „normalem“ bzw. legalem Weg durchzusetzen – als Folge protestiert niemand, weil man zunächst ein einsamer Rebell bleibt und schnell „der Dumme“ ist. Korruption, die in der Ukraine Quelle größter Ungleichheit ist, wird dadurch paradoxerweise zur einzigen Option, die wahrgenommene Ungerechtigkeit auszugleichen, oder, wie man unkonventionell

ського громадянина більше ніж достатньо: з державними інституціями, у сфері здоров'я, в освіті. Низькі доходи (деякі люди змушені обходитись 50€ в місяць) часто змушують до корупційної поведінки, оскільки інакше основоположні потреби будуть не задоволені.

Шаблони корупційної поведінки глибоко закладені у головах людей як „нормальні“. Опитування оприлюднене на Веб-сторінці Міністерства Юстиції пропонує наступні дані: 23,3% українців вважають, що без хабара питання не будуть вирішені, 22,4% вірять, що з хабаром це легше, 20,9% пояснюють хабар „нашими нормами життя“, 19,3% тим, що у них вимагають хабара. Говорячи про форму хабара мова йде не лише про гроші: З малку діти дізнаються про те, що подарунок у школі чи у лікарні є звичайним знаком вдячності. Чи в дійсності така вдячність є очікуваною чи вона є легітимною або легальною зазвичай не є питанням. Це означає, що корумпована поведінка не просто продажність чиновників. Корупція в Україні супроводжує владу у широкому значенні: У *принципі*, щоб продовжити наведений вище приклад – шкільна секретарка або лікар так само схильні до корупції, як і „князь“ чи службовець з провінції. Не випадково люди оцінюють корупцію в Україні на дуже високому (46,4%) або високому рівні (32,7%).

З огляду на таку ситуацію, можна сказати: без послідовної боротьби з корупцією і гарного прикладу політичної еліти та бажання населення, в Україні не станеться значних змін на шляху подальшої демократизації.

У вищезгаданому опитуванні згадані наступні методи боротьби з корупцією: (класифікація перший – найефективніший): Відсторонення від посади і звільнення з державної служби, покращення та дотримання законодавства, контроль з боку громадських організацій, підвищення прозорості державних інститутів і підвищення правової компетентності громадян. Знання про боротьбу з корупцією не обов'язково активують бажання впроваджувати відповідні заходи. Саме це є проявом поточної проблеми.

formuliert: „Probleme zu lösen“. Und Probleme hat der ukrainische Bürger mehr als genug: mit staatlichen Einrichtungen, im Gesundheitswesen, in der Bildung. Zum Teil sehr niedrige Einkommen (manche Menschen müssen mit 50€ im Monat auskommen) zwingen oft zu korruptem Verhalten, da sonst die grundlegenden Bedürfnisse nicht befriedigt werden können.

Korrumpierte Verhaltensmuster sind in den Köpfen der Menschen fest als „Normalität“ verankert: Eine auf der Webseite des Justizministeriums veröffentlichte Umfrage bietet folgende Zahlen: 23,3% der Ukrainer denken, dass ohne Bestechung das eigene Anliegen gar nicht erledigt würde, 22,4% glauben, dass es mit Bestechung leichter geht, 20,9% begründen Bestechung mit „unseren Lebensnormen“, 19,3% damit, dass man Schmiergeld von ihnen verlangt. Bei der Bestechungsform geht es nicht unbedingt um Geld: Von Kindesbeinen an lernt man, dass ein Geschenk, sei es in der Schule oder im Krankenhaus, als Zeichen von Dankbarkeit „üblich“ ist. Ob Dankbarkeit in dieser Form wirklich erwartet wird, ob sie legitim und legal ist, fragt man sich meistens nicht. Das bedeutet, dass korruptes Verhalten nicht einfach der Käuflichkeit von Beamten gleichzusetzen ist. Korruption ist in der Ukraine eine Begleiterscheinung von Macht im weitesten Sinn: *Vom Prinzip her* – und um das obige Beispiel weiterzuführen – sind etwa eine Schulsekretärin oder ein Arzt genauso anfällig für die Korruption wie ein „Fürst“ oder ein Beamter in der Provinz. Nicht zufällig schätzen die Menschen in der Ukraine den Grad der Korruption als sehr hoch (46,4%) bzw. hoch (32,7%) ein.

Angesichts einer solchen Situation lässt sich sagen: Ohne konsequente Bekämpfung der Korruption, dem guten Vorbild der politischen Elite und den Willen der Bevölkerung werden in der Ukraine kaum besondere Fortschritte bei der Demokratisierung gemacht.

Folgende Methoden der Korruptionsbekämpfung werden in der oben erwähnten Umfrage genannt (die als wirksamer eingestuft werden): Entlassung aus dem Amt und Verbannung aus dem Staatsdienst, Vervollständigung der Gesetzgebung, Kontrolle durch zivilgesellschaftliche Organisationen, höhere Transparenz der Staatsorgane und Steigerung der Rechtskompetenz der Bürger. Das Wissen um die Korruptionsbekämpfung aktiviert allerdings nicht automatisch den Willen, entsprechende Maßnahmen einzuleiten. Genau daran manifestiert sich die derzeitige Problematik.

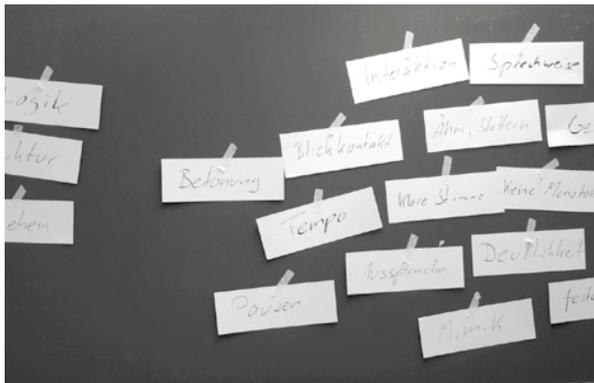
4 | PARLAMENTARISCHE DEBATTE ПАРЛАМЕНТСЬКІ ДЕБАТИ

Die Parlamentarische Debatte (PD) ist ein akademisches Debatteformat, das zur Entwicklung und Verbesserung niveauvoller Rhetorik dient. Die Anwendung dieses Formats in internationalen Teams eignet sich u.a. hervorragend zur Schulung interkultureller Handlungskompetenz. Gleichzeitig weckt die „politische“ Wettbewerbslogik, die der PD zu Grunde liegt, ein lebendiges Interesse am Diskussionsthema bzw. Seminarinhalt: Die Aufgabe der PD-Teilnehmer, die Jury in einer argumentativen Auseinandersetzung mit den Opponenten zu überzeugen, lässt die Diskutanten mitunter starke intrinsische Motivation entwickeln, über die diskutierten Zusammenhänge nachzudenken und später tiefer in die Materie einzusteigen.

Im Mittelpunkt der Debatte steht eine eindeutig formulierte These, die von den Spielteams („Regierung“ und „Opposition“) entweder unterstützt oder bestritten werden muss. Relativ strenge Ablaufregeln erfordern intellektuelle Disziplin. Da die Mannschaften – unabhängig von der persönlichen Überzeugung ihrer Mitglieder – in einer Spielrunde die Pro- und in einer anderen die Contra-Position vertreten müssen, fördert das PD-Format unter anderem den Perspektivenwechsel.

Парламентські дебати (ПД) – це академічний формат дискусії, основним моментом якої є розвиток та вдосконалення риторики на високому рівні. Використання цього формату дебатів у багатонаціональних командах найкращим чином підходить для тренування навичок міжкультурного спілкування. Одночасно логіка „політичного“ змагання, яка покладена в основу ПД, стимулює інтерес до теми дискусії, тобто до змісту семінару. Завдання учасників ПД, які намагаються в процесі дискусії з опонентами аргументовано переконати журі у власній правоті, призводить часом до посилення внутрішньої мотивації дискутуючих осмислити обговорюване та пізніше глибше зануритися у матеріали теми.

Дебати розгортаються навколо чітко сформульованої тези, яку гравці двох команд („уряд“ та „опозиція“) мають захистити або спростувати. Відносно жорсткі правила дискусії вимагають інтелектуальної дисципліни. Оскільки команди, незалежно від особистої думки кожного учасника, повинні в кожному конкретному раунді захищати „про“ або „контра“ позицію, формат ПД сприяє зміні перспектив.

Rhetoriktraining

Strategien zum souveränen und erfolgreichen Debattieren und Tipps und Tricks für die Umsetzung in der Praxis erhielten die Teilnehmer des Workshops „Junge Ukraine und Junges Deutschland debattieren“ von Johannes Weber, Lehrbeauftragter am Lehrstuhl für „Mündliche Kommunikation und Sprecherziehung“ an der Universität Regensburg.

Johannes Weber erarbeitete zusammen mit den Workshopteilnehmern verschiedene Kriterien, die bei der Rede vor Publikum neben der inhaltlichen Komponente fundamental sind. Dazu gehören nicht nur die Sprechweise, die Gestik, der Publikumsbezug, sondern auch das Aussehen des Redners und die richtige Haltung. Inhaltlich gesehen sind die *Struktur* des Vortrags, *Arten der Argumentation* (faktische Evidenz, logische Zustimmungsketten, emotionale bzw. moralische Argumentation usw.), die *Fragetechnik* (direkt/indirekt, offen/geschlossen u.a.m) und nicht zuletzt die Wahl richtiger *Hilfsmittel* während der Rede (PowerPoint-Präsentation, Karteikarten oder ausformulierter Text) entscheidend für den Erfolg des Sprechers.

Turnierspiel

Für das Turnierspiel bildeten die Workshop-Teilnehmer vier Teams, wobei ein Mitglied von jedem Team abwechselnd zur Jury gehörte (es durfte selbstverständlich nicht das Spiel der eigenen Mannschaft bewertet werden). Die Jury, die außerdem aus eingeladenen Beobachtern bestand, bewerte den Sachverstand, das Auftreten einzelner Teammitglieder und die Schlüssigkeit ihrer Argumentationslogik. Das Siegerteam wurde nach Punkten bestimmt.

Die zwei nachfolgenden Texte präsentieren die These, zu der am letzten Tag das Turnierspiel stattfand. Die beiden Beiträge stellen jeweils die Pro- und die Contra-Positionen vor. Der zweite Beitrag vermittelt dabei den Eindruck, wie die Rede eines PD-Sprechers aussehen kann.

Тренінг з риторики

Поради та рекомендації для самостійного й успішного ведення дебатів на практиці були надані учасникам семінару „Молода Україна та молода Німеччина дебатують“ Йоханесом Вебером, викладачем кафедри усної комунікації та мовного виховання в університеті Регензбурґа.

Йоханес Вебер розробив разом з учасниками семінару різні критерії, які поряд із змістовними компонентами під час публічної промови мають фундаментальне значення. До них належать не тільки манера розмовляти, жестикуляція, контакт з аудиторією, але й вигляд промовця та вміння правильно подати себе. З точки зору змісту доповіді, вирішальними для успіху промовця є *структура* тексту, *види аргументації* (фактичні докази, логічні ланцюжки, емоційна або моральна аргументація тощо), *техніка запитань* (прямі/непрямі, відкриті/закриті та ін.) та не в останню чергу вибір правильних *допоміжних засобів* під час промови (PowerPoint-презентації, нотатки на картках, повний текст доповіді).

Кінцева гра

Для проведення кінцевої гри учасники були поділені на чотири групи, при цьому кожен з членів групи один раз виступав у ролі журі (звичайно, не можна було оцінювати гру власної команди). Журі, яке складалося також із запрошених спостерігачів, оцінювало компетентність, самопрезентацію кожного з членів команди та логічність побудови аргументації. Команда-переможець визначалася за кількістю набраних пунктів.

Два нижче подані тексти презентують тези, на основі яких в останній день семінару проводилася кінцева гра. Обидві статті представляють щоразу „про“ та „контра“ позиції. Другий текст надає можливість уявити, яким чином може виглядати промова учасника ПД.

4.1. Turnierthese

Martin Witte: Position „Pro“

Wenn die Ukraine in den nächsten 15 Jahren keine EU-Perspektive bekommt, wird sie territorial gespalten.

Die Ukraine ist in einer unglücklichen Situation gefangen, sie sitzt in der Zwickmühle. Allein nach Osten kann sie nicht mehr, der Versuch der gleichzeitigen Ost-West-Integration unter Kučma – was theoretisch die beste Lösung wäre – ist kläglich gescheitert. Aktuell versucht sich die Ukraine an dem einzigen Weg, der ihr noch bleibt: der Westintegration. Doch auch diesem Versuch wird aller Voraussicht nach kein Erfolg gewährt werden. Eine NATO-Mitgliedschaft scheitert an gespaltenen Eliten, einer Bevölkerung, die sich mehrheitlich strikt dagegen ausspricht und vor allem an der ungelösten Sicherheitsproblematik mit Russland, die alles überschattet. Aber auch bei der EU-Mitgliedschaft sieht es kaum besser aus: Die Europäische Union ist beitragsmüde, es gibt kaum jemanden, der Interesse an einer Mitgliedschaft der Ukraine hat. Dazu fahren die wichtigsten Mitgliedsstaaten, darunter Deutschland und Frankreich, eine so genannte „Russia first“-Strategie, bei der der Ukraine nur eine Zuschauerrolle bleibt. Ist das „Projekt Ukraine“ also zum Scheitern verurteilt?

Tritt man einen Schritt zurück und betrachtet die Ukraine in ihrer historischen, kulturellen und sprachlichen Entwicklung, so kommt man unweigerlich zum Schluss, dass es dieses Land in seiner heutigen Form nie wirklich gegeben hat: Die Ukraine ist ein künstlich geschaffenes Produkt, das eine Zusammengehörigkeit suggeriert, die es aber nur in Teilen gibt. In Wirklichkeit findet man eine unglaublich starke Regionalisierung der Ukraine, die sich auch in fast allen wichtigen Fragen widerspiegelt und von den Medien stark vereinfacht gerne als Ost-West Gegensatz dargestellt wird. Auch die Eliten des Landes sind in den meisten Fragen gespalten und stehen sich fast konträr gegenüber, wodurch es der Ukraine nicht gelingt, kohärente und effiziente Außenpolitik zu gestalten. Es lässt sich sagen: die Bewohner der Ukraine fühlen sich zwar weitgehend als Ukrainer, dies ist aber auch einer gewissen Begriffsunklarheit geschuldet: In fast allen konkreten politischen Fragen antworten sie mit unvereinbaren Gegensätzen.

Doch die Frage nach der Zukunft der Ukraine haben ihre Bewohner ohnehin nur bedingt selbst in der Hand. Die Rhetorik des russischen Präsidenten, des russischen Premierministers und seiner militärischen Oberbefehlshaber zeigen eines ganz deutlich: Russland ist dabei, sein Konzept der Geopolitik mit dem Ziel der uneingeschränkten Vorherrschaft über seine Umgebung wiederzubeleben. Man sieht die Ukraine nicht als wirklich unabhängiges Land oder als Gebiet klassischer Außenpolitik – im Alltag spricht man vom „nahen Ausland“. Gleichzeitig betrachtet man das Land als Sphäre von besonderem Interesse, aus dem ausländische Mächte – insbesondere die USA – fernzuhalten sind. Die „Orangene Revolution“ gilt als Grundlage für prowestliche Außenpolitik – und prowestlich bedeutet aus russischer Sicht: antirussisch. Darauf reagierte die russische Führung nicht nur

4.1. Теза для турніру

Мартін Вітте: позиція „pro“ („за“)

Якщо Україна у наступні 15 років не матиме перспективи вступу до ЄС, то вона розділиться територіально.

Україна стала заручницею жадливої ситуації, вона загнана у глухий кут. Самостійно повернутись на Схід вона вже не може, спроба східно-західної інтеграції за часів правління Кучми, що з теоретичної точки зору було б найкращим рішенням, жалюгідно зазнала поразки. На сьогоднішній день Україна намагається рухатися єдиним шляхом, що їй залишився, – інтеграція на Захід. Однак, ймовірно, ця спроба не буде успішною. Членство у НАТО не можливе через розколоту еліту, через народ, який у своїй більшості категорично проти та передусім через невирішені проблеми з Росією у сфері безпеки. Проте щодо членства в ЄС ситуація складається ненабагато краще. Європейський Союз переповнений, мало хто зацікавлений у членстві України. До того ж основні члени-держави, серед яких Німеччина та Франція, керуються так званою „Russia first“-стратегією, відповідно до якої Україні залишається лише роль глядача. Чи приречений „проект Україна“ на провал?

Якщо повернутися назад і розглянути Україну з точки зору історичного, культурного та мовного розвитку, то можна дійти до висновку, що ця країна в її сучасній формі ніколи насправді не існувала. Україна – це штучно створений продукт, що сугестує відчуття єдності, яке однак існує лише в певних її частинах. Насправді ж в Україні панує сильна регіоналізація, яка відображається майже в усіх важливих аспектах, охоче примітивно висвітлюється ЗМІ і зводиться до протиставлення Сходу та Заходу. Також еліта країни розколена у більшості питань, її представники фактично протистоять один одному, у наслідок чого Україні не вдається сформувати єдину та ефективну зовнішню політику. Необхідно зазначити, що хоча мешканці України відчувають себе переважно українцями, проте ще існує певна неясність уявлення. Майже на всі політичні питання вони мають протилежні погляди.

Проте питання щодо майбутнього України лише частково знаходиться в руках її мешканців. Красномовство російського президента, російського прем'єр-міністра та його військового головнокомандуючого свідчать про те, що Росія намагається відновити свою концепцію геополітики з метою необмеженої влади над її сусідами. Україна розглядається не як незалежна країна чи як об'єкт класичної зовнішньої політики, а як „близьке зарубіжжя“. Одночасно Україна є сферою підвищеного інтересу, від якої треба якомога далі тримати іноземні сили, особливо США. „Помаранчева революція“ вважається першопричиною прозахідної зовнішньої політики, із російської точки зору це означає антиросійське спрямування. Російський уряд реагував на це не лише майже неприхованими погрозами, а й відчутно скористався арсеналом важелів впливу: зловжи-

mit kaum verhohlenen Drohungen, sondern spielte auch ihr Arsenal an Druckmitteln deutlich spürbar aus: Das Ausnutzen der ukrainischen Energieabhängigkeit mit dem Einstellen der Lieferungen mitten im kältesten Winter, der Militärschlag gegen Georgien und die Solidaritätserklärungen für die russische Minderheit auf der Krim können eindeutig als Warnungen an die politische Führung in Kiev interpretiert werden.

Ohnehin muss die Krim als ein „Frozen Conflict“ betrachtet werden, der jederzeit eskalieren kann. Streitpunkt ist die Schwarzmeerflotte Russlands: Russland möchte diese strategisch wichtige Position um keinen Preis aufgeben, Juščenko will hingegen einen schnellen Abzug, nicht zuletzt deswegen, um einem NATO-Beitritt ein bisschen näher zu kommen. Genau das möchte Russland aber um jeden Preis verhindern. Die Duma hat deshalb sogar schon den Rückzug des russisch-ukrainischen Freundschaftsvertrags angekündigt. Dies bedeutet eine Infragestellung der ukrainischen Hoheit über Sevastopol. Den Vorwand für einen russischen Militäreinsatz könnte dabei die russische Minderheit auf der Krim liefern, deren Rechte man „beschützen“ müsste.

Dass solche Gedanken keine Utopien sind, zeigen repräsentative Umfragen in der Ukraine, nach denen über 47% der Bevölkerung einen militärischen Konflikt mit Russland für möglich oder unvermeidlich halten. Gleichzeitig sind nur knapp 39% fest davon überzeugt, dass die Ukraine ihre Unabhängigkeit und territoriale Integrität schützen kann.

Gegen obige These wird oft vorgebracht, dass Konfrontation doch Identität stifte und die ukrainischen Oligarchen eine enge Verbindung mit Russland fürchten. Beides ist begrenzt richtig, allerdings weitgehend irrelevant: Zum einen wurde bereits gezeigt, dass ukrainische Identität überspitzt gesagt nur auf einen kleinsten gemeinsamen Nenner reduziert ist, weitgehende Identitätsstiftung ist ein langer Weg, von dem man sehr weit entfernt ist. Zum anderen hilft Identität alleine in einer militärischen Auseinandersetzung meist recht wenig. Das ukrainische Militär ist in einem maroden Zustand und nicht ansatzweise in der Lage, Russland effektiv Widerstand zu leisten. Zum Vergleich: Das georgische Militär war mit NATO-Unterstützung eines der modernsten der Region und dennoch völlig überfordert.

Die ukrainische Oligarchie lehnt eine zu enge Anbindung an Russland ab, weil sie fürchtet, von der größeren russischen Oligarchie verspeist zu werden. Aber die Oligarchen

verfügen über eine enorme finanzielle Stärke, die es ihnen ermöglicht, die ukrainische Energieabhängigkeit zu nutzen. Die Oligarchie ist also ein zentraler Akteur in der ukrainischen Politik, der die Interessen der ukrainischen Elite vertritt. Die Oligarchie ist also ein zentraler Akteur in der ukrainischen Politik, der die Interessen der ukrainischen Elite vertritt.

Krim notwendig розглядати як „заморожений конфлікт“, який щомиті може загостритись. Каменем спотикання є Чорноморський флот Росії. Росія ні за яку ціну не хоче віддавати цю стратегічно важливу позицію, Ющенко ж, навпаки, хоче, щоб Росія поступилась в своїх інтересах в першу чергу для того, щоб хоч трохи наблизити вступ країни до НАТО. Однак саме цьому будь-яким чином хоче завадити Росія. Тому Дума навіть заявила про скасування Російсько-українського договору про співдружність. Це означає, що ставиться під сумнів суверенітет України щодо Севастополя. До того ж, приводом для військового втручання Росії могла б стати російська меншина, права якої необхідно було б „захистити“.

Проведені в Україні опитування свідчать про те, що такі твердження є небезпідставними. Відповідно до них понад 47% населення вважають військовий конфлікт з Росією можливим або неминучим. Одночасно лише 39% переконані, що Україна може захистити свою незалежність та територіальну цілісність.

На противагу вище наведеній тезі часто висувається думка, що конфронтація все ж таки зміцнює ідентичність, а також те, що українські олігархи бояться тісного зв'язку з Росією. Обидва твердження в певній мірі правильні, проте далеко не суттєві. З одного боку, вже було виявлено, що українська ідентичність, нехай це буде перебільшенням, обмежується лише невеликим спільним знаменником, а її цілковите зміцнення – це довгий шлях, від якого українці дуже віддалені. З іншого боку, наявність лише спільної ідентичності навряд чи допоможе у військовому протистоянні. Українська армія знаходиться у жахливому стані і не в змозі ефективно протистояти Росії. Так, наприклад, війська Грузії за рахунок підтримки НАТО були одними із наймодернізованіших у регіоні, проте не конкурентоспроможними.

Українські олігархи не вітають занадто тісні зв'язки з Росією, бо вони бояться, що їх поглинуть сильніші російські олігархи. Однак на сьогоднішній день олігархи не настільки сильні, як були за часів правління Кучми. Вони

sind heute weniger mächtig als sie es unter Kučma waren. Sie können sich erstarkter russischer Machtausübung nur begrenzt widersetzen. Eine direkte Eingliederung ins russische Reich scheint in der heutigen Zeit ohnehin unwahrscheinlich – wirtschaftliche Unabhängigkeit bei politischer Vasallenschaft wäre für beide Seiten ein erträglicher Kompromiss.

Die Möglichkeit einer Spaltung ist deshalb denkbar, weil es im Westen deutlich verstärkten – und auch bewaffneten – Widerstand gegen russische Expansionspläne geben würde. Auch die EU, vor allem seine Mitgliedsstaaten Polen und Rumänien, aber auch die NATO mit ihrer Führungsmacht USA würden sich von einer russisch dominierten Ukraine bedroht fühlen. Auch Russland könnte diesen Druck – anders als im weit entfernten Georgien – nicht völlig ignorieren. Während der Osten also der Befriedigung des russischen Großreichstrebens dient, könnte der Westen die Funktion eines verkleinerten Pufferstaats für Europa übernehmen.

Die einzige Möglichkeit für eine Rettung der Ukraine in ihrer jetzigen Form scheint derzeit darin zu bestehen, dass die Europäische Union die Gefahr dieses Konflikts und einer drohenden Spaltung rechtzeitig erkennt und mit einer aktiven Regionalpolitik eingreift um diese zu verhindern – ein wohl eher unwahrscheinliches Szenario.

лише частково можуть протистояти зміцнілій російській владі. На даний момент приєднання до Російської імперії видається і без того неправдоподібним – економічна незалежність у поєднанні з політичною васальною залежністю була б для обох сторін задовільним компромісом.

Можливість поділу країни існує тому, що на Заході міг би сформуватись посилений та озброєний опір російським планам експансії. Також ЄС, перед усім його держави-члени Польща та Румунія, а також НАТО з її керівною силою США відчуватимуть загрозу з боку України, над якою домінує Росія. Разом з тим Росія не могла б повністю ігнорувати цей тиск, на відміну від її реакції в далекій Грузії. Отже, тоді, як велика Російська імперія вдовольнялася б Сходом, Захід міг би перейняти на себе функцію невеликої буферної зони для Європи.

На сьогоднішній день єдина можливість врятувати Україну в її теперішній формі полягає в тому, що Європейський Союз своєчасно виявить небезпеку цього конфлікту і загрозу поділу та розпочне активну регіональну політику, щоб цьому завадити. Однак це – скоріш за все – неймовірний сценарій.

4.2. Turnierthese

Johannes Gold: Position „Contra“

Wenn die Ukraine in den nächsten 15 Jahren keine EU-Beitrittsperspektive bekommt, wird sie von Russland gespalten.

Sehr geehrter Herr Vorsitzender,
geschätzte Kolleginnen und Kollegen,

soeben haben wir ein Statement gehört, das dafür sprach, dass die Ukraine – sofern sie in den nächsten 15 Jahren keine EU-Beitrittsperspektive bekommt – von Russland gespalten wird. Die Ernsthaftigkeit der innen- und außenpolitischen Lage der Ukraine zwischen Ost und West trägt sicherlich mit dazu bei, dass wir verleitet werden, dieser These Glauben zu schenken.

Bei einem genaueren Blick – und ein solcher ist wahrhaft der ernsthaften Lage entsprechend gefordert – erkennt man jedoch, dass diese These nicht zu halten ist. Die Ukraine ist sehr wohl auch ohne EU-Perspektive in der Lage, sich russischen Spaltungsversuchen zu erwehren. Ich werde Ihnen im Folgenden Argumente liefern, die den inneren Zusammenhalt der Ukraine beweisen und somit die Behauptung widerlegen, dass ohne Beitrittsperspektive eine Spaltung durch Russland droht.

Zunächst sei hier eine wissenschaftliche Analyse ins Feld gebracht: Die US-amerikanische NGO *Fund of Peace*, die auch den bekannten *failed state index* herausbringt, hat eine Untersuchung zur allgemeinen Spaltungstendenz von Staaten erarbeitet. Unter Berücksichtigung verschiedener Indikatoren wird hier ein Ranking erstellt, das herausstellt, welche Staaten am meisten von einer Spaltung gefährdet sind. So hatte die Ukraine noch im Jahre 2005 Platz 86 inne. Bereits drei Jahre später, im Jahre 2008, stand das Land mit Platz 106 wesentlich besser da. Diese Entwicklung stellt eine signifikante Verbesserung innerhalb nur weniger Jahre dar. Man muss sich hier schon klarmachen, dass mit dieser Untersuchung auf gegenwärtige Prozesse hingewiesen wird, die zu einem größeren Zusammenhalt der Ukraine hinwirken. Dieser Spaltungsindex also beweist, dass die hier debattierte These nicht zu vertreten ist.

Lassen Sie mich mein zweites Argument mit einem plakativen Satz einleiten: „States are warmakers – wars are statemakers.“ Meine Damen und Herren, dieser einfache Satz beschreibt mit wenigen Worten eine historische Tatsache: Immer wenn die außenpolitische Situation für einen Staat bedrohlich wurde, rückte dieser innenpolitisch näher zusammen. Gegenwärtig haben wir es mit einer russischen Außenpolitik zu tun, die einen neoimperialen Habitus aufweist. Mit aller Kraft versucht Russland eine Rückkehr zu alter Stärke. Nicht nur im transatlantischen Bündnis wird diese Entwicklung kontrovers diskutiert. Auch und vor allem im Nachbarland Russlands – der Ukraine – wird diese Bedrohung besonders stark wahrgenommen. Die negativen Erinnerungen an die Erfahrungen mit dem „großen Bruder“ verstärken diese Bedrohungswahrnehmung noch. Der Konfrontationskurs, den Russland im Moment fährt, wirkt sich

4.2. Теза для турніру

Йоганнес Гольд: позиція „Contra“ („проти“)

Якщо Україна у найближчі 15 років не матиме перспективи вступу в ЄС, Росія розділить її на окремі частини.

Вельмишановний пане головуєчий,
шановні колеги,

щойно ми з вами почули аргументи на користь того, що Росія розділить Україну на окремі частини, якщо Україна не матиме у найближчі 15 років перспективи вступу до ЄС. Серйозність як внутрішньо-, так і зовнішньополітичного становища України, що буквально перебуває між Сходом та Заходом, безперечно, мала б переконати нас у вірогідності цієї тези.

Якщо ж розглянути проблему більш ретельно, не применшуючи при цьому усієї її серйозності, доведеться визнати, що з цією тезою не можна погодитись. Навіть без перспективи вступу до ЄС Україна цілком в змозі протистояти намаганням Росії її розділити. Я наведу вам аргументи, які доводять наявність внутрішньої єдності України і разом з тим не заперечують те, що за відсутності перспективи вступу до ЄС Україні загрожує поділ Росією.

Перш за все, звернемось до наукового аналізу. Американська неурядова організація *Fund of Peace* (Фонд Миру), що крім іншого публікує щорічний індекс недієздатності держав (*failed state index*), розробила методіку виявлення тенденцій, які стосуються розпаду держав. На основі численних показників складається рейтинг держав, яким загрожує розпад. У 2005 р. Україна посіла у цьому рейтингу 86-те місце. Лише за три роки – у 2008 р. – її становище значно покращилося, про що свідчило 106-те місце. Такі зміни у рейтингу засвідчують значне покращення, що відбулося впродовж лише кількох останніх років. Необхідно усвідомити, що це дослідження вказує на ті сучасні процеси, що працюють на користь зміцнення єдності України. Отже, цей „індекс розпаду“ доводить, що з тезою наших опонентів не можна погодитися.

Дозвольте представити другий аргумент у вигляді такого слогану: „Держави роблять війни, війни роблять держави.“ Пані та панове, це просте речення у кількох словах відображає беззаперечний історичний факт: завжди, коли для держави існувала загроза ззовні, це сприяло її внутрішній консолідації. У цьому конкретному випадку йдеться про російську зовнішню політику, що має очевидні неоімперіалістичні риси. Росія докладає максимальних зусиль, щоб повернути свою колишню могутність. Такий розвиток подій викликає неоднозначні суперечки не лише у Трансатлантичному союзі. Передусім цю загрозу чітко розуміють в Україні – сусідці Росії. Неприємні спогади про відносини із „старшим братом“ ще більше посилюють усвідомлення небезпеки. Отже, курс на конфронтацію, який проводить

also identitätsstiftend auf die innere Verfassung der Ukraine aus. Russische Ambitionen hinsichtlich der Ukraine wirken sich also genau gegenläufig zu der hier diskutierten These aus: Die Ukraine wird also auch ohne EU-Angebote von Russland nicht gespalten.

Ich möchte auf einen prominenten innenpolitischen Faktor der Ukraine zu sprechen kommen. Das Argument betrifft die Oligarchie. Auch wenn die Oligarchen für die ökonomischen Perspektiven der Ukraine eine Hemmnis darstellen, so ist ihnen doch eine ganz bestimmte Qualität zu Eigen: Sie haben erheblichen politischen Einfluss. Das heißt, sie werden die ukrainische Politik zu ihren Gunsten beeinflussen. Entscheidend für mein Argument ist hierbei die Beantwortung der Frage, was zu Gunsten der Oligarchen ist. Erstens ist es der Fall, dass die großteils im schwerindustriellen Bereich geschäftstätigen Oligarchen in hohem Maße vom Export dieser Güter abhängig sind. Zwar ist Russland ein wichtiger Abnehmer von Erzeugnissen ukrainischer Schwerindustrie, allerdings beginnen die Märkte im Westen auch immer interessanter zu werden. Dies liegt vor allem an den festgeschriebenen und garantierten Exportquoten der Europäischen Union – ein Faktor, der im Geschäftskalkül der Oligarchen groß geschrieben wird. Käme es nun zu einer Spaltung der Ukraine, so würde der Osten des Landes unter russische Dominanz fallen. Gerade im Osten sind aber die meisten Oligarchen tätig. Meine Kolleginnen und Kollegen, ich denke, es ist unwahrscheinlich, dass die EU mit einer so entstandenen „Ostukraine“ privilegierten Handel treiben, geschweige denn sie mit Exportquoten unterstützen würde.

Der zweite Grund, warum die Oligarchen sich gegen eine Spaltung der Ukraine wenden werden, liegt ebenfalls im monetären Interesse dieser Geschäftsleute. Die Jahre unter Putin und nun unter Medvedev in Russland haben gezeigt, dass derzeit in Russland die Oligarchie immer mehr in die Defensive gedrängt wird. Erklärtes Ziel ist es, den Einfluss, die Macht und somit auch die ökonomischen Entfaltungsmöglichkeiten der Oligarchie zurückzudrängen. Im Vergleich zur Ukraine haben es die russischen Kollegen also wesentlich schwieriger, ihrer ungezügelten Selbstbedienungsmentalität freien Lauf zu lassen. Würde nun – wie gesagt – der Osten des Landes nach einer Spaltung unter russischen Einfluss geraten, so ist zu erwarten, dass auch in der Ukraine die Tage der Oligarchie gezählt sind. Ich möchte nochmals unterstreichen, dass unsere Expertengruppe keineswegs die Machenschaften dieser Geschäftsleute für gut befindet. Tatsache allerdings ist es, dass der Oligarchie im realen politischen System der Ukraine eine

Rosija, sprijaє зміцненню самоідентичності та внутрішньої єдності України, а російські амбіції стосовно України працюють всупереч тези наших опонентів: навіть без перспективи вступу до ЄС Україні не загрожує поділ Росією.

Тепер мені хотілося б згадати ще один важливий для України фактор. Мій наступний аргумент стосується олігархії. Олігархи є перепорою для економічних перспектив України, разом з тим вони мають одну суттєву властивість, а саме – значний політичний вплив. Це означає, що вони можуть впливати на українську політику в своїх інтересах. Відповідь на запитання, у чому, власне, полягає інтерес олігархів, є вирішальною для мого аргументу. По-перше, більшість олігархів, що мають бізнес у галузі важкої промисловості, у значній мірі залежать від експорту продукції цієї галузі. Хоча Росія залишається важливим імпортером продукції української важкої індустрії, західні ринки збуту поступово стають не менш важливими. Це пояснюється, перш за все, фіксованими та гарантованими експортними квотами Європейського Союзу. Цей фактор посідає не останнє місце у фінансових розрахунках олігархів. Якщо ж дійде до розколу України, східні регіони опиняться під домінуючим впливом Росії. До того ж не варто забувати, що більшість олігархів ведуть бізнес саме на Сході. Шановні колеги, я маю сумнів, що Євросоюз вестиме зі „Східною Україною“, що, ймовірно, утвориться внаслідок поділу України, торгівлю на привілейованих умовах, не говорячи вже про експортні квоти.

Друга причина, чому олігархи опиратимуться розділенню України, полягає у фінансових інтересах цих бізнесменів. Роки правління Путіна та Медведєва в Росії показали, що тамтешніх олігархів все більше змушують перейти у стан „глухої оборони“. Керівництво Росії поставило собі за мету обмежити вплив та владу, а отже й можливості для економічного розвитку олігархії. У порівнянні з українськими олігархами їхнім російським „колегам“ значно важче задовольняти свої необмежені потреби. Якщо припустити, що Схід України опиниться під впливом Росії, можна сміливо казати про те, що дні української олігархії будуть злічені. Я хотів би знову наголосити, що наша експертна група в жодному разі не розцінює діяльність цих бізнесменів як позитивну. Факт полягає в тому, що у політичній системі України олігархи відіграють, можна сказати, істотну державотворчу і консолідуючу роль. І оскільки вони не зацікавлені

wesentliche Gestaltungskraft zukommt. Da nun die Oligarchen nicht an einer Spaltung der Ukraine interessiert sind, werden sie ihre politische Macht nutzen, um sie zu verhindern.

Kommen wir noch einmal auf einen externen Bedingungs-faktor für die Zukunft der Ukraine zu sprechen. Sicherlich ist die Beitrittsoption einer davon. Die EU kann aber auch ohne derartige Angebote daraufhin wirken, dass die Ukraine nicht gespalten wird. Und das wird sie auch, denn sie hat vitales Interesse an der staatlichen Integrität der Ukraine. Dieses Interesse liegt zum einen in der Sicherheitspolitik: Kein Land und kein Staatenverbund dieser Erde ist daran interessiert, destabilisierende Sezessionskonflikte in seiner Nachbarschaft zu haben. Nur die Ukraine als Ganzes ist somit Garant für Sicherheit an der östlichen EU-Grenze. Darum wird die EU, auch wenn sie – aus welchen Gründen auch immer – der Ukraine keine Beitrittsperspektive bietet, zumindest deren Integrität unterstützen. Die Ukraine hat damit einen Verbündeten gegen russische Spaltungsambitionen. Das zweite Interesse der Europäischen Union ist der Faktor Energiesicherheit: Ein stabiles Transitland Ukraine für das aus Russland nach Europa importierte Gas und Öl nach Europa ist Voraussetzung für die sichere Energieversorgung der EU. Aufgrund dieses Interesses wird die Europäische Union auch gegenüber dem Geschäftspartner Russland eine Agenda fahren, die sich gegen eine Spaltung ausspricht. Es ist zu erwarten, dass die EU, die sich zunehmend als eigenständiger und einheitlicher Akteur auf der internationalen Bühne präsentiert, diese Interessen auch durchsetzen und eine Spaltung der Ukraine nicht zulassen wird.

Einen letzten Grund, der gegen die Spaltung der Ukraine spricht, liefert die innere Einstellung der staatstragenden Nation der Ukrainer. Ich nenne die Ukrainer ganz bewusst eine Nation, denn bereits im Jahre 2001 gaben 60% der Bevölkerung an, stolz darauf zu sein, Ukrainer zu sein. 24% davon waren sogar sehr stolz. Bereits vor acht Jahren gab es also eine überwiegend positive Attitüde der Menschen in der Ukraine zu ihrer Nation. Damit aber nicht genug. Wenige Jahre später ist noch eine wesentliche Intensivierung dieses Nationalismus festzustellen: Im Jahre 2005 waren bereits 75% stolz und 50% sehr stolz auf ihre Nationalität. Liebe Kolleginnen und Kollegen, es fällt mir wirklich sehr schwer zu glauben, dass die Bevölkerung, die überwiegend ihre Nation im Herzen trägt, es zulässt, dass der institutionelle Ausdruck dieser Nation – der Staat Ukraine – von einer externen Kraft gespalten wird.

у поділі України на окремі частини, вони скористаються своїм політичним впливом, щоб цього не допустити.

Перейдімо тепер до ще одного зовнішнього чинника, що має велике значення для майбутнього України. Звичайно, це – можливість вступу України до ЄС. Проте ЄС може посприяти тому, що Україна не розпадеться на частини, навіть без подібних пропозицій. І таки посприє, оскільки єдність України є актуальним інтересом для ЄС. Передусім цей інтерес стосується політики безпеки: жодна держава чи союз держав не зацікавлені у тому, щоб у їхній безпосередній близькості відбувалися дестабілізуючі сепаратистські конфлікти. Лише нероз'єднана Україна є гарантом безпеки на східному кордоні ЄС. Тому, навіть якщо Європейський Союз (з будь-яких причин) не запропонує Україні перспектив вступу, він, принаймні, підтримуватиме її внутрішню єдність. Ще один інтерес Євросоюзу полягає у забезпеченні стабільного постачання енергоносіїв. Україна, як стабільна транзитна країна для нафти та газу з Росії, є передумовою енергетичної безпеки ЄС. Керуючись цим інтересом, ЄС у ділових відносинах із Росією займе позицію, що передбачатиме єдність України. Цілком ймовірно, що ЄС, який все частіше на міжнародній арені демонструє єдність та самостійність, буде продовжувати відстоювати ці інтереси і не допустить розколу України.

Остання причина, що говорить не на користь можливого поділу України, – це ставлення до цього питання українців – нації, яка забезпечує існування держави. Я цілком свідомо називаю українців нацією, оскільки у 2001 році опитування населення показало, що на той момент 60% громадян були горді бути українцями. 24% з них були навіть дуже гордими. Отже, вже вісім років тому у суспільстві переважало позитивне ставлення до своєї нації. Але це ще не все. Кілька років пізніше було зафіксоване збільшення національної свідомості: у 2005 році 75% населення були горді і 50% – дуже горді своєю національністю. Шановні колеги, мені насправді важко повірити в те, що громадяни, які у переважній більшості люблять свою націю, допустять те, що зовнішня сила розділить їхню державу – організаційну форму нації.

5 | FAZIT РЕЗЮМЕ

Sonja Plank

Рückblick auf den Workshop aus der Sicht einer Teilnehmerin

Ukraine – ein Land im Herzen Europas.
Ein Land zwischen den Stühlen?

Ukraine – bunt und vielfältig,
oder doch eher selbstzerstörerisch?

Die Antwort auf diese Fragen ist ein klares „Vielleicht“. Fest steht, dass es zum Thema Ukraine keine umfassenden Wahrheiten und keine klaren Prognosen gibt. Die Zukunft ist milchig-trüb, sodass man kaum etwas erkennen kann.

Im Gegensatz zu ihrer Zukunft aber sind die polarisierenden Streitfragen, die Schlachtfelder, auf denen sich die ukrainische Politik, Wirtschaft und Gesellschaft täglich neuen Herausforderungen stellen muss, überaus klar auszumachen: Der außenpolitische Drahtseilakt zwischen der EU und Russland, bei dem die Ukraine nicht selten abzurutschen droht, die überhand nehmende Korruption, die heillose Zerstrittenheit der politischen Eliten und deren Parteien, die fehlende Beteiligung an politischen Prozessen und nicht zu vergessen: die Wirtschaftskrise und der drohende Staatsbankrott.

Nach einer solch nüchternen Bestandsaufnahme ist man versucht, die Flinte ins Korn zu werfen. Worüber sollte man noch diskutieren? Demokratisierung? Zwecklos. Nichts mehr zu retten. Akte geschlossen. Wenn man diesen Weg wählt, vergisst man aber etwas Wichtiges: Probleme *können* gelöst werden!

Aber genau an diesem Punkt beginnen die Kontroversen. Welches sind die besten Lösungen? Oder: Gibt es dafür überhaupt eine eindeutige Lösung? Genau hier setzt „Junge Ukraine und junges Deutschland debattieren“ an.

Spannender aber noch als die Lösungsvorschläge war oft bereits der Weg zur These. Sie ist nie einfach aus der Luft gegriffen, sondern hat je ihre eigene Entstehungsgeschichte. Sie wird im Vorfeld bereits auf Herz und Nieren geprüft, bevor sie in einer Debatte zum Einsatz kommt. Dabei muss sie einige Hürden nehmen:

Соня Плунк

Ретроспективний погляд на семінар з точки зору учасниці

Україна – країна в серці Європи. Країна, що сидить на двох стільцях?

Україна – різноманітна й різнобічна,
чи радше саморуйнівна?

Відповідь на ці запитання – ствердне „можливо“. Безсумнівно одне – щодо теми „Україна“ немає загальних і беззаперечних істин і чітких прогнозів. Майбутнє – немов каламутна вода, в якій годі щось розгледіти.

Та на противагу її майбутньому цілком зрозумілі спірні питання, поля битви, на яких щоденно має протистояти викликам українська політика, економіка, суспільство. Це перетягування канату зовнішньої політики між ЄС та Росією, з якого самій Україні нерідко загрожує падіння. Це всюдисуща корупція, нескінченні чвари між політичними елітами та їхніми партіями, недостатня участь населення в політичних процесах. А також, що не варто забувати, економічна криза й загроза дефолту.

Після такого розсудливого переліку очевидних фактів зазвичай опускаються руки. Що можна обговорювати? Демократизацію? Безглуздо. Нема що рятувати. Справа закрита. Та коли обирають такий шлях, часто забувають, що будь-які проблеми *можуть* бути вирішені.

Але саме на цьому моменті починаються незгоди. Які рішення найкращі? Або: чи є для цього взагалі чіткий план розв'язання проблеми? Саме про це йшлося під час семінару „Молода Україна та Молода Німеччина дебатують“.

Та ще більш напруженим, аніж обговорення варіантів виходу з ситуації, був часто сам шлях до певної тези. Вона ніколи не виникала з повітря, проте мала власну історію походження. Перед боєм її завжди ретельно випробували – тільки після цього брали до озброєння в дебатах. Для цього вона мала взяти декілька висот, а саме:

Ist das, was wir als theoretisches Problem enttarnt haben, wirklich auch ein praktisches? Vor allem bei der Auseinandersetzung mit dem Thema ukrainische Identität(en) war es befremdlich sich fragen zu müssen, ob das aus der Landesgeschichte *theoretisch* hergeleitete Problem der zwei Identitäten im täglichen Zusammenleben zwischen den einzelnen Volksgruppen letztendlich auch *praktisch* relevant ist. Wirken sich diese zwei Identitäten in Form zentrifugaler Kräfte wirklich negativ aus oder sind sie eine Chance für die ukrainische Gesellschaft? Gibt es die Ost-West-Spaltung der Ukraine wirklich oder ist sie nur konstruiert? Oder noch komplizierter: Gibt es vielleicht sogar mehr als diese zwei Identitäten?

Eine weitere Hürde bei der Diskussionsvorbereitung ist es auch immer, eine These zu erarbeiten, die sowohl mit Pro- als auch mit Contra-Argumenten bedacht werden kann. Dass Korruption im Allgemeinen schlecht ist, darüber ist man sich einig. Trotzdem zu diesem Thema eine diskussionswürdige These aufzustellen, ist eine knifflige Aufgabe. Denn man merkt manchmal nicht, dass – anstatt über die Formulierung der These zu beraten – bereits Argumente ausgetauscht werden und man sich mitten in der eigentlichen Diskussion befindet – allerdings ohne vorher eine konkrete These zu haben, mit der man sich auseinandersetzen könnte.

Aber auch die Argumente an sich haben so ihre Tücken. Wissenschaftlichkeit, Objektivität und Rationalität wird bei der Argumentation gefordert. Persönliche Einstellungen und Gefühle sind tunlichst außen vor zu lassen. Sie haben – außer als rhetorisches Mittel – in Debatten nichts verloren. Trotzdem sollte man bei aller Rationalität nicht vergessen, dass hier Menschen über die Lebensumstände anderer Menschen diskutieren. Was in der Debatte als rationales Argument verpackt ist, kann in Wahrheit für die Diskutanten ein hoch emotionales Thema sein.

Weniger emotional, sondern eher strategisch-taktisch dagegen wurde vor allem die zukünftige außenpolitische Ausrichtung der Ukraine beraten. Sicherheitspolitisch bedingter EU-Beitritt und NATO-Integration oder doch wegen des Gases lieber nach Russland blicken? Dass es keine Kardinallösung gibt, ist angesichts der komplizierten Stellung der Ukraine „zwischen den Stühlen“ keine große Überraschung. Es dürfte angesichts der potentiellen Sprengkraft der zukünftigen außenpolitischen Ausrichtung aber kaum verwundern, dass sich die Teilnehmer bei der Abschlussdebatte für diesen Themenbereich entschieden haben. Überraschend hingegen war es aber festzustellen, dass die Situation der Ukraine fern ab von politischer oder medialer Meinungsmache von deutschen wie ukrainischen Teilnehmern sehr faktenbezogen und nüchtern analysiert und vor allem sehr ähnlich beurteilt wurde.

Chi te, що ми оцінили як гіпотетичну проблему, актуальне насправді? Передусім, приміром, у обговоренні питання української ідентичності треба було запитати себе, чи проблема двох ідентичностей у щоденному житті в окремих частин народу, яка знаходить своє *теоретичне* віддзеркалення в національній історії, має також *практичне* відображення. Чи призведуть ці дві форми самовизначення, що є ніби двома центробіжними силами, дійсно до чогось негативного, чи це все ж таки вони є шансом для створення українського суспільства? Чи існує насправді поділ України на Захід і Схід, чи він швидше-явний? Або якщо піти ще далі: можливо, в українському суспільстві взагалі існує більше, ніж дві ідентичності?

Ще одна висота, яку доводилося брати під час приготування до дискусії, це опрацювання тези – продумування аргументів, які можуть бути наведені як „За“ або „Проти“. Приміром, те, що корупція – це загалом негативне явище, не викликає сумніву. Проте висунути щодо цього питання тезу, яка варта дискусії, завдання не з легких. Адже здебільшого замість того, щоб радитися з приводу формулювання самої тези, всі одразу починають обмінюватись аргументами, і кожного поглинає власна дискусія, по суті, ще не маючи конкретної тези, про яку можна було б посперечатися.

Та й самі по собі аргументи – речі досить підступні. Науковий підхід, об'єктивність і раціональність – це те, чого потребує аргументація. Особисті переконання і почуття варто по можливості залишати поза процесом. Їм нема чого шукати в дебатах окрім того, що їх можна використати як засіб риторики. На відміну від цього, ніколи не варто забувати про раціональність, адже тут йдеться про дискусію одних людей щодо життєвих обставин інших. І тому те, що в дебатах буде подане як раціональний аргумент, може насправді бути досить чуттєвим питанням для учасників дискусії.

Менш емоційним і більш стратегічно-тактичним було обговорення зовнішньополітичного майбутнього України. Що краще: обумовлений оборонними і політичними потребами вступ до ЄС і НАТО чи погляд в бік Росії, враховуючи економічні потреби, передусім газ? Те, що в цьому випадку не може бути радикального рішення, зрозуміло з огляду на географічне положення України, яка ніби „сидить на двох стільцях“. З огляду на потенційну бризантність зовнішньополітичного майбутнього України, не здавалася дивною відсутність певних конкретних рішень від учасників семінару під час кінцевих дебатів. Та, на диво, можна констатувати, що ситуація в Україні була розсудливо і співвідносно із фактами проаналізована німецькими і українськими учасниками і, що не менш важливо, дуже подібно оцінена ними, на відміну від тих суперечливих думок, які висловлюють ЗМІ та політики.

6 | WORKSHOP-TEILNEHMER УЧАСНИКИ СЕМІНАРУ

Bachmaier, Annelie (*1987) studiert Russische Philologie, Vergleichende Kulturwissenschaft und Polnische Philologie an der Universität Regensburg (angestrebter Abschluss: B. A.). Annelie erhält ein Stipendium der Studienstiftung des deutschen Volkes. Die Studentin arbeitet als Studentische Hilfskraft am Institut für Slavistik der Universität Regensburg. Annelie absolvierte ein landeskundliches Praktikum in Odessa und engagiert sich stark in der internationalen Kinder- und Jugendarbeit (Schüleraustausch mit der Deutschen Schule in Santiago de Chile, Freiwilligenarbeit an einer Internatsschule in Bolivien und als Lehrerin an einer Schule in Uganda).

Аннелі Бахмаєр (нар. 1987) вивчає російську філологію, порівняльну культурологію та польську філологію в університеті м.Регенсбург (рівень освіти: бакалавр). Аннелі отримує стипендію від „Studienstiftung des Deutschen Volkes“ („Освітнього фонду німецького народу“). Студентка працює науковим асистентом в Інституті слов'янських досліджень в університеті м.Регенсбург. Аннелі пройшла краєзнавче стажування в Одесі і надалі бере активну участь у міжнародних дитячих та молодіжних програмах співробітництва (у програмах шкільних обмінів з німецькою школою в м.Сантьяго-де-Чилі, як волонтер в школі-інтернаті в Болівії і в якості вчителя в школі в Уганді).

Bilyk, Danylo (*1987) studiert Journalistik an der Nationalen Taras-Shevchenko-Universität in Kiev. Der schreibgewandte Student ist ein Gewinner des regionalen Wettbewerbs für die ukrainische Sprache und Literatur. Er widmet sich in publizistischer Hinsicht vor allem journalistischen Porträtskizzen. Danylo hat bereits für zahlreiche sozial-politische Zeitungen und Zeitschriften in der Ukraine zu gesellschaftlich relevanten Themen Artikel verfasst und ein Praktikum bei der ukrainischen Redaktion der Deutschen Welle absolviert.

Данило Білик (нар. 1987) вивчає журналістику в Національному університеті імені Тараса Шевченка в Києві. Талановитий журналіст, студент є переможцем обласної олімпіади з української мови та літератури. У журналістиці Данило присвячує себе більш за все портретним замальовкам. Він пише численні статті для громадсько-політичних газет і журналів в Україні на актуальні питання, пройшов стажування в українському відділенні Deutsche Welle.

Brod, Kristina (*1988) studiert Deutsch-Französische Studien an der Universität Regensburg und der Université Blaise Pascal in Clermont Ferrand (angestrebter Abschluss: Bachelor). Neben ihrem Studium sammelte Kristina bei diversen Praktika Erfahrungen, so bei der Ständigen Vertretung des Freistaates Bayern bei der Europäischen Union und bei „Wallonie-Bruxelles International“ (wallonische Behörde für Außenbeziehungen). Besonders interessiert sich Kristina für Europapolitik, sowie Energiewirtschaft und den Bereich der erneuerbaren Energien.

Крістіна Брод (нар. 1988) вивчає „Deutsch-Französische Studien“ („Німецько-французькі дослідження“) в університеті м.Регенсбург та Університеті Блеза Паскаля в м.Клермон-Ферран (рівень освіти: бакалавр). На додаток до свого навчання, Крістіна накопичила чималий досвід у різноманітних стажуваннях, зокрема під час проходження практики у Постійному представництві землі Баварія в Європейському Союзі і „Wallonie-Bruxelles International“ (Валлонського міністерства зовнішніх зв'язків). Крістіна особливо зацікавлена європейською політикою, а також енергетикою та відновлюваними джерелами енергії.

Dvornikov, Andrii (*1985) studierte Germanistik an der Taras-Ševčenko-Universität in Kiev. Nach dem Bachelor- und Magisterabschluss ist er derzeit Deutschlehrer und Doktorand am Lehrstuhl für Theorie und Praxis der Übersetzung an der Taras-Ševčenko-Universität in Kiev. Das Thema Andriis Doktorarbeit lautet: „Übersetzungsstrategie, poetische und stilistische Charakteristika beim Werk des ukrainischen Übersetzers Mykola Lukasch“. Schon dreimal war Andrii bei ukrainischen Wahlen als Mitglied der Wahlkommission tätig – auch bei den kommenden Wahlen wird er wieder mit dabei sein.

Андрій Дворніков (нар. 1985) вивчав германістику в університеті імені Тараса Шевченка в Києві. Після отримання ступенів бакалавра і магістра, він викладає німецьку мову та працює докторантом на кафедрі теорії та практики перекладу в університеті імені Тараса Шевченка в Києві. Тема роботи Андрія – „Стратегія перекладу, поетичні та стилістичні особливості перекладацького доробку Миколи Лукаша“. Андрій тричі брав участь в українських виборах як член виборчої комісії, цей намір він має і щодо наступних виборів.

Dyban, Pawlo (*1988) studiert Wirtschaftsmathematik an der Nationalen Taras-Ševčenko-Universität in Kiev und derzeit an der Universität Bayreuth (angestrebter Abschluss: M.A.). In absehbarer Zeit wird Pawlo einen Fotoband über „Kiev heute“ veröffentlichen. Politisches Interesse zeigt der Student durch aktive Teilnahme an ukrainischen Konferenzen wie „Der Frühling von Ševčenko“ und Publikationen über den Versicherungsmarkt der Ukraine. Auch wirtschaftlich ist der junge Mathematiker sehr interessiert, weswegen er bereits zweimal an Sommerkursen der Wirtschaftsuniversität Wien teilgenommen hat.

Павло Дибан (нар. 1988) вивчає економічну кібернетику в Національному університеті імені Тараса Шевченка в Києві і в даний час в університеті м.Байройт (рівень освіти: магістр). У найближчому майбутньому Павло публікуватиме фотоальбом про сучасний Київ. Свій політичний інтерес студент виражає активною участю в таких конференціях, як „Шевченківська весна“ та публікаціями про страховий ринок України. Молодий математик також зацікавлений й економікою, тому він вже двічі відвідував літні курси у Віденському університеті економіки.

Frey, Miriam (*1984) studierte „Internationale Volkswirtschaftslehre mit Ausrichtung auf Mittel- und Osteuropa“ mit den Schwerpunkten Internationale und Interregionale Ökonomik, Empirische Wirtschaftsforschung, Technologie- und Innovationsmanagement, Recht und Russisch an der Universität Regensburg. Die Diplom-Volkswirtin verfasste ihre Diplomarbeit zum Thema „Die Entwicklung der Handelspolitik in Osteuropa: Das Beispiel der Russischen Föderation“. Internationale Erfahrung sammelte Miriam im Rahmen ihres Aufenthalts an der Universität Odessa, bei Praktika am European Institute in Washington und im Europäischen Parlament in Brüssel. Die Doktorandin arbeitet derzeit am Osteuropa-Institut Regensburg als Mitarbeiterin im Arbeitsbereich Wirtschaft, Migration und Integration. Ihr Forschungsschwerpunkt ist die internationale Ökonomik.

Міріам Фрей (нар. 1984) навчається за спеціальністю „Міжнародна економіка з огляду на країни Центральної та Східної Європи“, з профілями: міжнародна та міжрегіональна економіка, емпіричні дослідження в економіці, технологічний та інноваційний менеджмент, право і російська мова в університеті м.Регенсбург. Економіст написала дипломну роботу на тему „Розвиток торговельної політики в Східній Європі на прикладі Російської Федерації“. Міріам отримала міжнародний досвід у рамках свого перебування в університеті м.Одеса, а також протягом стажування в Європейському інституті у Вашингтоні і в Європейському парламенті в Брюсселі. Аспірант на даний час працює в Інституті Східної Європи у м.Регенсбург у якості помічника з питань економіки, міграції та інтеграції. Її дослідження присвячені міжнародній економіці.

Gold, Johannes (*1984) studiert Politikwissenschaft mit dem Schwerpunkt „Sicherheitspolitik in Mittel-Ost-Europa“ und Philosophie mit dem Schwerpunkt „Praktische Philosophie“ an der Universität Regensburg (angestrebter Abschluss: Magister Artium). Wertvolle Erfahrungen konnte er unter anderem in der Tschechisch-Sommerschule in Brünn (Brno), in Tansania als Mitarbeiter bei der NGO „Connecting Continents e. V.“, bei einer Teilnahme an der UN-Simulation „NMUN 2008“ in New York und an einer Winterschule in Bulgarien sammeln. Derzeit arbeitet Johannes an einer Publikation des Reservistenverbands der Bundeswehr mit dem Thema „Migration“ mit.

Йоганнес Гольд (нар. 1984) вивчає політичні науки з основним профілем „Політика безпеки в Центральній і Східній Європі“ та філософію з напрямком „Практична філософія“ в університеті м. Регенсбург (рівень освіти: магістр). Цінний міжнародний досвід він набув, серед іншого, в Чеській літній школі в м.Брно, у Танзанії як співробітник недержавної організації „Connecting Continents e. V.“, у Нью-Йорку на симуляції ООН „NMUN 2008“ і зимовій школі в Болгарії. В даний час Йоганнес працює над публікацією для Асоціації резервістів бундесверу (німецької армії) на тему міграції.

Harte, Ellen (*1988) studiert Deutsch-Französische Studien an der Universität Regensburg und der Université Blaise Pascal in Clermont Ferrand (angestrebter Abschluss: Bachelor). Praktika bei „YCM“, einer Schulstiftung für benachteiligte Kinder in Bogor in Indonesien, bei „Wallonie-Bruxelles International“, einer wallonischen Behörde für Auslandsbeziehungen und im Deutsch-Französischen Jugendwerk vermittelten der Studentin wertvolle Erfahrungen.

Еллен Гарте (нар. 1988) навчається за курсом „Deutsch-Französische Studien“ („Німецько-французькі дослідження“) в університеті м.Регенсбург та університеті Блеза Паскаля в м.Клермон-Ферран (освітній рівень: бакалавр). Стажування в „YCM“, в освітньому фонді для знедолених дітей у Богорі в Індонезії, у „Wallonie-Bruxelles International“ (Валлонському міністерстві зовнішніх зв'язків) та німецько-французької молодіжному товаристві надало студентці цінний міжнародний досвід.

Hummel, Johannes Maria (*1988) studiert Politikwissenschaft, Russische Philologie und Philosophie an der Universität Regensburg (angestrebter Abschluss: Bachelor of Arts). Im Rahmen eines landeskundlichen Praktikums mit Sprachkurs verbrachte der Stipendiat der Hanns-Seidel-Stiftung vier Wochen in der Ukraine. Die dort erworbenen interkulturellen Fähigkeiten kamen ihm unter anderem bei einem „Transnationalen Jugendparlament“ mit Teilnehmern aus Russland, Deutschland, Schottland, Rumänien und der Ukraine zu Gute.

Йоганнес Марія Гуммель (нар. 1988) вивчає політичні науки, російську філологію та філософію в Університеті м.Регенсбург (освітній рівень: бакалавр). Він провів чотири тижні в Україні у рамках краєзнавчого стажування з мовним курсом як стипендіат Фонду Ганнс Зайдель (Hanns Seidel). Отримані міжнародні навички знадобились йому під час „міжнаціонального молодіжного парламенту“ з учасниками з Росії, Німеччини, Шотландії, Румунії та України.

Iovenko, Artem (*1987) studierte Geschichte an der Nationalen Taras-Ševčenko-Universität in Kiev, am Militärinstitut der Kiever Taras-Ševčenko-Universität und am Institut für Politikwissenschaften der Universität Leipzig. Artem hat seine Magisterarbeit zum Thema „Entstehung und Entwicklung der NPD“ verfasst. Derzeit absolviert der Stipendiat der Konrad-Adenauer-Stiftung an der FU Berlin den Masterstudiengang Politikwissenschaft und schreibt an seiner Doktorarbeit. Ehrenamtlich agierte er unter anderem als Dolmetscher und Betreuer für den „Verein für internationale Hilfe für Kinder in Not“ im Kinderheim Håmbach, als Mitglied der Wahlkommission bei der Wahl des ukrainischen Parlaments 2006 und als Beobachter bei den Wahlen 2007.

Артем Йовенко (нар. 1987) вивчав історію в Національному університеті імені Тараса Шевченка в Києві, у Військовому інституті Київського університету імені Тараса Шевченка та Інституті політичних наук при університеті Лейпцига. Артем написав магістерську роботу на тему „Походження та еволюція NPD“. У даний час стипендіат Фонду імені Конрада Аденауера навчається в магістратурі у Вільному університеті м.Берлін у галузі політичних наук і пише докторську дисертацію. Він був волонтером-перекладачем та вожатим у „Спілці міжнародної допомоги для дітей у злиднях“ у дитячому будинку Гембах, був членом виборчої комісії під час виборів до українського парламенту в 2006 році і спостерігачем на виборах 2007 року.

Ivashchenko, Ivan (*1985) studierte Philosophie an der Nationalen Taras-Ševčenko-Universität in Kiev. Nach dem Magisterabschluss ist Ivan derzeit als Doktorand an der nationalen Taras-Ševčenko-Universität in Kiev tätig und absolviert aktuell einen Forschungsaufenthalt an der Friedrich-Schiller-Universität in Jena. In seiner Doktorarbeit im Fach Philosophie befasst sich Ivan systematisch mit der Theorie der Subjektivität und des Selbstbewusstseins bei Hegel, Fichte und Henrich.

Іван Іващенко (нар. 1985) вивчає філософію в Національному університеті імені Тараса Шевченка в Києві. Після магістратури Іван став аспірантом у Національному університеті імені Тараса Шевченка в Києві і проводить дослідження в університеті Фрідріха Шиллера в м.Єна. У своїй докторській дисертації з філософії Іван розглядає теорію суб'єктивності та самооцінки у творчості Гегеля, Фіхте і Генріха.

Kvirenko, Liudmyla (*1986) studierte Germanistik an der Nationalen Taras-Ševčenko-Universität in Kiev. Nach dem Bachelor- und Magisterabschluss arbeitet die Germanistin an ihrer Doktorarbeit an der Nationalen Taras-Ševčenko-Universität in Kiev. Die Doktorandin, die als Dolmetscherin arbeitet, hat bei diversen ukrainischen Wettbewerben mit ihren wissenschaftlichen Forschungsarbeiten zu den Themen „Vergleichende Charakteristik der drei Verbgrundformen in der deutschen und schwedischen Sprache“, „Die Rolle des Hochdeutschen und Niederdeutschen in der Entwicklung des Berlinischen“ und „Berlinisch im Kommunikationsraum Deutschland“ überzeugen können.

Людмила Квіренко (нар. 1986) вивчає германістику в Національному університеті імені Тараса Шевченка в Києві. Після отримання ступенів бакалавра і магістра, германіст працює над докторською дисертацією в Національному університеті імені Тараса Шевченка в Києві. Докторант, яка працює перекладачем, виступала на різноманітних конкурсах з українських наукових досліджень на тему „Порівняльна характеристика трьох корінних дієслівних форм німецькою та шведською мовою“, „Роль високої та низької німецької мови у розвитку берлінського діалекту“ та „Берлінський діалект у німецькомовному просторі“.

Oleksejuk-Viber, Zoryana (*1986) studierte „Internationale Wirtschaftsbeziehungen“ an der Fakultät für „Internationale Beziehungen“ der Wolyner Lessya-Ukrainka-Staatsuniversität. Nach dem Bachelorabschluss absolviert Zoryana derzeit einen Masterstudiengang in VWL an der Universität Duisburg-Essen und untersucht den EU-Beitritt der Ukraine innerhalb eines allgemeinen Gleichgewichtsmodells. Praktische Erfahrungen sammelte Zoryana als Mitarbeiterin im Rathaus Bielefeld, am Osteuropa-Institut Regensburg, im „International Office“ der Wolyner Lessya-Ukrainka-Staatsuniversität und am Lehrstuhl für Ökonometrie und Statistik an der Universität Duisburg-Essen.

Зоряна Олексюк-Вібер (нар. 1986) вивчала міжнародні економічні відносини на факультеті міжнародних відносин Волинського державного університету імені Лесі Українки. Після отримання ступеня бакалавра Зоряна продовжила вивчення економіки в магістратурі університету Дуйсбург-Ессен і досліджує вступ України до ЄС в рамках моделі загальної рівноваги. Зоряна отримала практичний досвід як асистент у міській раді м.Білефельд, в інституті східної Європи в м.Регенсбург, у відділі міжнародних зв'язків Волинського державного університету імені Лесі Українки та на кафедрі статистики та економетрики університету Дуйсбург-Ессен.

Plank, Sonja (*1984) studierte Politikwissenschaft und Soziologie an der Universität Regensburg (Abschluss: B.A.). Derzeit absolviert die Studentin den Masterstudiengang „Ost-West-Studien“ an der Universität Regensburg. Ihre sozialen und kulturellen Interessen kamen ihr bei der Mitarbeit im deutsch-tschechischen Kulturzentrum „Centrum Bavaria Bohemia“ in Schönsee, bei der Bayerischen Sportjugend (BSJ), der Jugendorganisation des Bayerischen Landes-Sportverbandes, bei der Sommersprachschule in Brunn (Brno) in der Tschechischen Republik und beim Regionalmarketing Oberpfalz in Regensburg zugute.

Соня Планк (нар. 1984) вивчає політологію та соціологію в університеті м.Регенсбург (рівень освіти: бакалавр). На даний час вона є студентом магістерської програми „Ost-West-Studien“ в університеті м. Регенсбург. Її громадські та культурні інтереси виражаються перш за все у членстві в німецько-чеському культурному центрі „Центр Баварія Богемія“ в м.Шонзее, в Молодіжній баварській спортивній спілці BSJ (молодіжній організації баварської земельної асоціації спорту), в літній школі в м.Брно в Чеській Республіці та агенції регіонального маркетингу Верхнього Пфальцу в м.Регенсбург.

Rassamakin, Maksym (*1986) studierte Geschichte an der Nationalen Taras-Shevchenko-Universität in Kiev und Geschichte und Politikwissenschaft an der Universität Leipzig. Derzeit ist der Geschichts- und Politikwissenschaftler als Doktorand an der Fakultät für Geschichte an der Nationalen Taras-Shevchenko Universität in Kiev tätig. In seiner Doktorarbeit untersucht und analysiert Maksym die Geschichte der PDS.

Максим Рассамакін (нар. 1986) вивчав історію в Національному університеті імені Тараса Шевченка у Києві, а також історію та політологію в університеті м.Лейпціг. В якості докторанта Київського університету він працює аспірантом факультету історії в національному університеті імені Тараса Шевченка. У своїй докторській дисертації Максим вивчає та досліджує історію PDS.

Richardt, Birte (*1989) studiert Deutsch-Französische Studien an den Universitäten Regensburg und Clermont-Ferrand (angestrebter Abschluss: Bachelor). Birte ist eine der Botschafterinnen des Deutsch-Französischen Jugendwerks. Ihre administrativen Fähigkeiten und vielseitigen Interessen konnte sie unter anderem bei der Mitarbeit auf dem „International Film Festival“ in Reykjavik und der Dokumentarfilmproduktionsfirma „Anne-Bramard-Blagny Reportages“ im französischen Dijon, bei einem Praktikum in der Hanns-Seidel-Stiftung in Brüssel und dem Verein „Armes Theater e.V.“ in Chemnitz unter Beweis stellen.

Бірте Ріхардт (нар. 1989) вивчає „Deutsch-Französische Studien“ („Німецько-французькі дослідження“) в університетах м.Регенсбург і м.Клермон-Ферран (освітній рівень: бакалавр). Бірте є одним з послів франко-німецької молодіжної спілки. Її організаторські здібності та різнобічні інтереси вона довела як учасник міжнародного кінофестивалю в м.Рейк'явік та під час практики на фірмі документального кіно „Anne-Bramard-Blagny Reportages“ в м.Діжон (Франція), під час практики в Фонді Ганнс Зайдель (Hanns Seidel) в м.Брюссель та у спілці „Бідний театр“ в м.Хемніц.

Surzhykova, Kateryna (*1984) studierte Germanistik an der Fakultät für Fremdsprachen der Nationalen Jurij-Fed'kovyč-Universität Černivci. Nach dem Magisterdiplom arbeitete sie als Dozentin für das Fach Deutsch an der Jurij-Fed'kovyč-Universität. Inzwischen schreibt die Germanistin ihre Doktorarbeit zum Thema „Archaismen und Historismen in der deutschen Sprache und Rede“ und absolviert den Masterstudiengang „Ost-West-Studien“ an der Universität Regensburg. Als Wahlkreiskommissionshelferin bei den ukrainischen Parlamentswahlen 2007, als Mitglied des Ukrainischen Germanistenverbandes und Mitglied des studentischen Vereins „Ostblick Deutschland e.V.“ zeigt die Doktorandin auch außeruniversitäres ehrenamtliches Engagement.

Катерина Суржикова (нар. 1984) вивчала германістику на факультеті іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Після отримання ступеня магістра, вона працювала викладачем німецької мови в університеті Юрія Федьковича. Тим часом, германіст написала кандидатську дисертацію на тему „Архаїзми та історизми в німецькій мові та мовленні“. Наразі вона навчається в магістратурі „Ost-West-Studien“ в університеті м.Регенсбург. Свою громадську позицію докторант виказала під час роботи помічницею дільничної виборчої комісії на українських парламентських виборах 2007 року, як член української спілки германістів та учасник студентської спілки „Ostblick Deutschland e.V.“.

Ursulenko, Ksenija (*1985) studierte Soziologie an der Fakultät für Soziologie und Psychologie an der Nationalen Taras-Shevčenko-Universität in Kiev. Nach dem Bachelor- und Masterabschluss erhielt sie als Jahrgangsbeste im Fachbereich Soziologie ein Stipendium der Herbert-Quandt-Stiftung. Derzeit verfasst sie als Doktorandin an der Universität Konstanz eine Dissertation zum Thema „Einkommensgerechtigkeit in der Ukraine“. Ehrenamtlich war sie unter anderem 2004 und 2006 als Wahlhelferin und Wahlbeobachterin bei der Präsidentschafts- und Parlamentswahl in Kiev tätig.

Ксенія Урсулєнко (нар. 1985) вивчала соціологію на факультеті соціології та психології Національного університету імені Тараса Шевченка в Києві. Після отримання ступенів бакалавра і магістра, вона отримала стипендію від Фонду Герберта Кванта як кращий спеціаліст року у галузі соціології. Зараз вона працює над її дисертацією – „Рівність доходів в Україні“ в університеті м.Констанц. Як волонтер вона працювала помічником та спостерігачем на виборах 2004 та 2006 років, на президентських і парламентських виборах у Києві.

Witte, Martin (*1986) studiert Politikwissenschaft, Russische Philologie und Rechtswissenschaften an der Universität Regensburg (angestrebter Abschluss: Magister Artium). Nach einem Praktikum beim Deutschen Bundestag in Berlin und einem Auslandssemester an der staatlichen Universität Moskau ist der Student wieder in Regensburg, wo er sich als gewähltes Mitglied der Haushaltskommission, als Vorsitzender des Studentischen Konvents, als Mitarbeiter im Jungen Europa Regensburg und in der LAF/Juso-Hochschulgruppe der Universität Regensburg in diversen Gremien politisch engagiert.

Мартін Вітте (нар. 1986) вивчає політичні науки, російську філологію та право в університеті м. Регенсбург (освітній рівень: магістр). Мартін повернувся до Регенсбурга після стажування в німецькому парламенті в м.Берлін і одного семестру за кордоном, який він провів у Московському державному університеті. Мартін був обраний членом комітету з питань бюджету та головою студентської конвенції. Він також бере активну участь у діяльності спілки „Junges Europa Regensburg“ та LAF/Juso в університеті м.Регенсбург.

7 | ПРОЕКТТЕАМ ОРГАНІЗАТОРИ ПРОЕКТУ

Gatskov, Maxim [Seminarleiter] (*1981) studierte zunächst Deutsch, Linguistik und Pädagogik an der Universität Rjasan (Russland) und absolvierte anschließend den internationalen Masterstudiengang „Ost-West-Studien“ an der Universität Regensburg mit dem Schwerpunkt Politik und Soziologie (MA 2005). 2007 erhielt er den Nachwuchsförderpreis für politische Publizistik der Hanns-Seidel-Stiftung. Neben seiner Tätigkeit als Lehrbeauftragter der Universität Regensburg arbeitet Maxim derzeit an seiner Dissertation im Bereich Zukunftsforschung, die von der Studienstiftung des deutschen Volkes gefördert wird.

Максим Гацков [керівник семінару] (нар. 1981) спочатку вивчав в Рязанському університеті (Росія) німецьку філологію, лінгвістику і педагогіку, після цього закінчив в Регенсбурзькому університеті міжнародну магістратуру „Ost-West-Studien“ з профілем політика і соціологія (MA 2005). В 2007 році отримав Премію підростаючого покоління за політичну публіцистику від Фонду Ганнс Зайдель. Поряд зі своєю викладацькою діяльністю в Регенсбурзькому університеті, Максим зараз працює над своєю дисертацією у сфері футурології, його у цьому підтримує „Освітній фонд німецького народу“ (Studienstiftung des deutschen Volkes).

von Poschinger, Katja [Organisation] (*1978) studierte BWL an der Universität Regensburg und absolvierte den Master of Business Administration an der Murray State University in Kentucky, USA. Unternehmenskommunikation und Unternehmensberatung, Koordination, Verwaltung und Marketing sind die Fachgebiete der Diplom-Kauffrau, die als Projektmanagerin beim Ost-West Zentrum (Europaeum) der Universität Regensburg arbeitet. Katja interessiert sich sehr für den interkulturellen und interdisziplinären Austausch, weswegen sie beispielsweise an Symposien der Deutschen Vertretung der Vereinten Nationen & DaimlerChrysler zu den Themen „Visions of new transatlantic relations“, „Responsibility in a Global Context“ und „Future elites in common Europe“ in Berlin teilnahm.

Катя фон Пошінгер [організатор семінару] (нар. 1978) вивчала економіку підприємництва в Регенсбурзькому університеті та отримала диплом магістра бізнес адміністрування в Державному університеті Мюррея у штаті Кентукі, США. Дипломований спеціаліст з економіки та організації торгівлі працює проєкт-менеджером в центрі Схід-Захід (Europaeum) Регенсбурзького університету і займається зв'язками з громадськістю, консалтингом, координацією та управлінням, а також маркетингом. Катя цікавиться міжкультурним та міждисциплінарним обміном, через це, окрім іншого, вона брала участь у таких симпозиумах німецького представництва ООН та концерну Даймлер Крайслер як „Погляд на трансатлантичні відносини“, „Відповідальність у глобальному контексті“ та „Майбутні еліти в єдиній Європі“.

Vogl, Eva [Wissenschaftliche Hilfskraft] (*1983) studierte Vergleichende Kulturwissenschaft und Deutsche Philologie an der Universität Regensburg. Nach dem Masterabschluss absolviert die Kulturwissenschaftlerin und Germanistin derzeit ein Lehramtsstudium in der Fächerkombination Katholische Religionslehre und Deutsch an der Universität Regensburg und arbeitet an ihrer Doktorarbeit über eine kulturwissenschaftliche Thematik. Seit zehn Jahren ist Eva als freie Mitarbeiterin für Regionalzeitungen und als Museumsführerin tätig.

Єва Фогль [науковий співробітник] (нар. 1983) вивчала порівняльну культурологію і німецьку філологію в університеті м.Регенсбург. Після закінчення магістратури культуролог і германіст продовжила своє навчання на педагогічному факультеті Регенсбурзького університету і зараз знаходиться на завершальному етапі її навчання. Її профіль – католицьке релігієзнавство та німецька мова. Вона також працює над її дисертацією в сфері культурології.

Єва працює в регіональних газетах як вільний співробітник, а також гідом в музеях.

Weber, Johannes [Rhetoriktrainer] (*1982) studierte Mündliche Kommunikation und Sprecherziehung an der Universität Regensburg. Derzeit arbeitet Johannes neben seinem Studium der Rechtswissenschaften als Lehrbeauftragter für Rhetorik am Lehrgebiet für Mündliche Kommunikation und Sprecherziehung an der Universität Regensburg. Seit über zehn Jahren schult Johannes als Referent die Mitglieder der Jugendverbände der Gemeinschaft Christlichen Lebens (Mitgliedsverbände im Bund der Katholischen Jugend). Seine Debatierfähigkeit – heute das Spezialgebiet von Johannes – konnte er während seines jahrelangen ehrenamtlichen Leitungseingagements in einem katholischen Jugendverband kontinuierlich verbessern und perfektionieren.

Йоганнес Вебер [викладач риторики] (нар. 1982) вивчав усну комунікацію та мовне виховання в університеті м.Регенсбург. Зараз поруч із навчанням на юридичному факультеті він працює викладачем риторики для тих, хто вивчає усну комунікацію та мовне виховання в Регенсбурзькому університеті. Вже понад десять років Йоганнес навчає робити доповіді членів молодіжної спільноти християнського життя (членів союзу католицької молоді). Він мав можливість покращувати і вдосконалювати свої ораторські навички протягом багаторічної практики у якості волонтера-керівника в католицькій молодіжній спільноті.

8 | KONTAKT KOHTAKT

Name

Annelie Bachmaier
 Danylo Bilyk
 Kristina Brod
 Andrii Dvornikov
 Pawlo Dyban
 Miriam Frey
 Johannes Gold
 Ellen Harte
 Johannes Hummel
 Artem Iovenko
 Ivan Ivashchenko
 Liudmyla Kvirenko
 Sonja Plank
 Maksym Rassamakin
 Birte Richardt
 Kateryna Surzhkova
 Kseniia Ursulenko
 Martin Witte

E-Mail

annelie.bachmaier@gmx.de
 sviydanya@gmail.com
 kristina.brod@web.de
 vaen85@mail.ru
 pdyban@ukr.net
 freymiriam@web.de
 johannesgold@gmx.de
 LNHT@gmx.de
 JohannesHummel@gmx.de
 tjoma1@rambler.ru
 transzendentalist@gmail.com
 meraviglia3@gmail.com
 Sonja_Plank@hotmail.com
 maxonline@inbox.ru
 birte.richardt@online.de
 k.surzhkova@rambler.ru
 ukv.soc@gmail.com
 MartinWitte@gmx.de

un.

en, wenn die alten Eliten, die unter Präsident Kutschma zentrale Ämter in Politik und

zentralen Überlebensstrategien der Menschen darstellt.

t die „Privatisierung“ der Politik.

größtenteils enttäuscht wurden, besitzt „Orange“ aktuell keinen positiven symbolischen

g.

gehoben werden, damit Programme politischer Parteien ein schärferes inhaltliches Profil
europäischen Vektors der ukrainischen Politik führen.

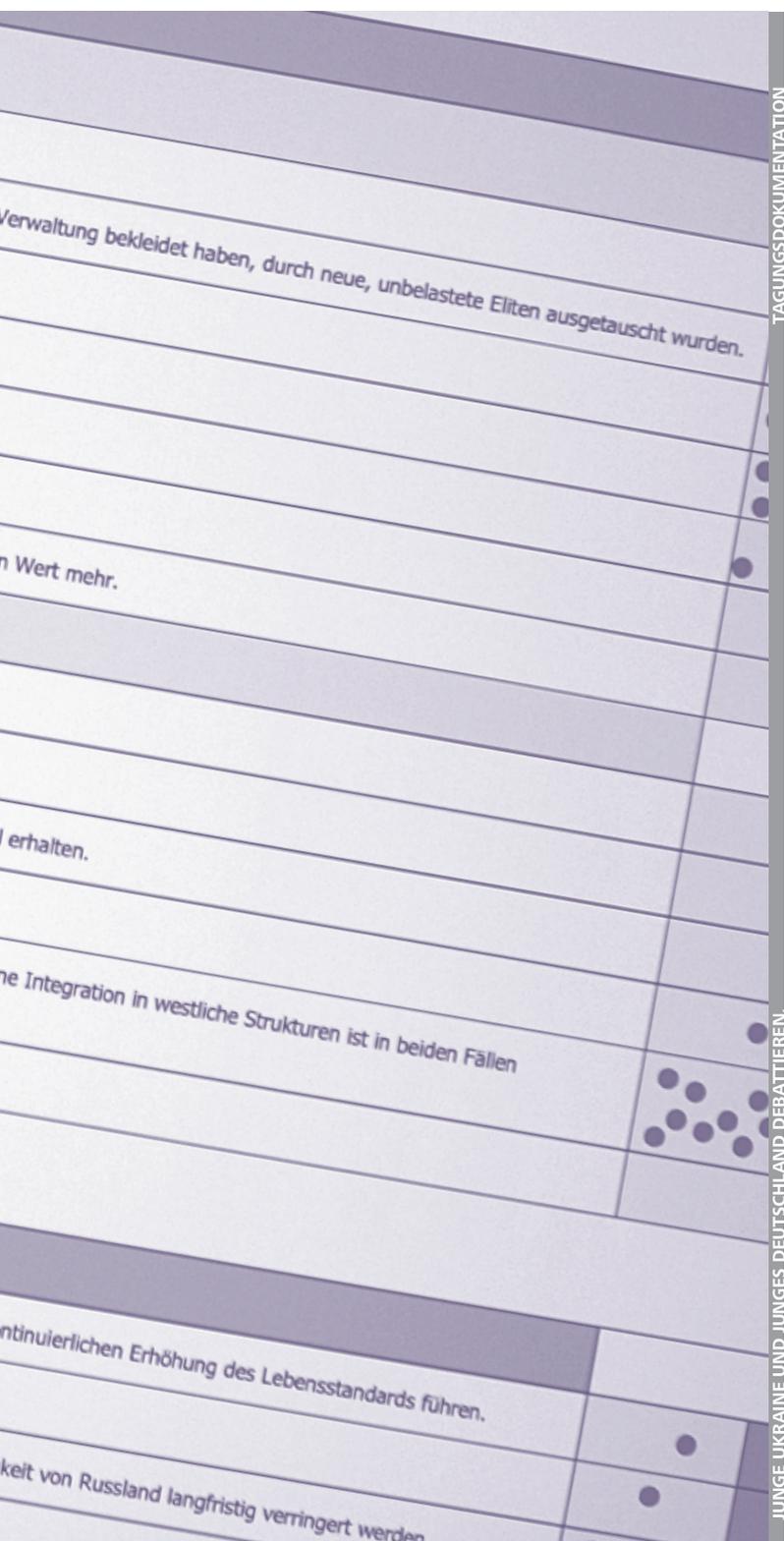
egal wer gewinnt, die Loslösung der Ukraine aus der Einflussosphäre Russlands und ein

en.

Regierung möglich sein, gründliche Wirtschaftsreformen zu realisieren, die zu einer ko

ernisierung des ukrainischen Pipelinenetzes (Brüsseler Deklaration) kann die Abhängig

chstum gewährleisten zu können.

TAGUNGSDOKUMENTATION

JUNGE UKRAINE UND JUNGES DEUTSCHLAND DEBATTIEREN

Europaeum.
Ost-West-Zentrum der Universität Regensburg
Universitätsstraße 31
D-93053 Regensburg
www.uni-regensburg.de | www.europaeum.de